JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER

11 päivänä helmikuuta 2003 [1]

Sisällys

I Tosiseikat ..... I - 345

II Menettely ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio I - 348

III Oikeudenkäynti yhteisöjen tuomioistuimessa ..... I - 351

IV Muutoksenhaku ..... I - 351

1. Hallinnolliseen asiakirja-aineistoon tutustumiseen liittyvä puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ..... I - 352

A Yleinen arviointi (ensimmäinen valitusperuste) ..... I - 352

1) Asianosaisten lausumat ..... I - 352

2) Prosessinjohtotoimien lainmukaisuus ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivalta määrätä niistä ..... I - 353

3) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole poikennut omasta oikeuskäytännöstään eikä yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ..... I - 356

4) Todistustaakkaa ei ole käännetty ..... I - 358

5) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen soveltaman perusteen asianmukaisuus ..... I - 359

B Puolustautumisoikeuksien erityinen arviointi ..... I - 360

1) Cembureau-sopimuksen osalta (toisen valitusperusteen toinen kohta) I - 360

a) Asianosaisten lausumat ..... I - 360

i) Toscanon muistio ..... I - 361

ii) Muut seikat ..... I - 362

b) Ensimmäisessä oikeusasteessa ei ole tehty prosessuaalisia virheitä I - 362

c) Toscanon muistion ja muiden asiakirjojen todistusarvo ..... I - 363

1 — Alkuperäinen kieli: espanja.

2) Hintatietojen vaihdon ja Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteiden osalta (kolmannen ja neljännen valitusperusteen toinen kohta) ..... I - 365

a) Asianosaisten lausumat ..... I - 365

b) Valitusperuste, jonka tutkittavaksi ottamisen edellytykset puuttuvat ja joka on perusteeton. Viittaus ..... I - 366

2. Oikeudelliset virheet ja perustelujen puutteellisuus ..... I - 367

A Cembureau-sopimuksen tutkimisen yhteydessä (toisen valitusperusteen ensimmäinen kohta) ..... I - 367

1) Asianosaisten lausumat ..... I - 367

a) Kutsu 14.1.1983 pidettyyn valtuuskuntien johtajien kokoukseen I - 367

b) 14.1.1983 pidetyn kokouksen kulkuun liittyvät asiakirjat ..... I - 368

i) Puheenjohtajan alustus ..... I - 368

ii) Kokouksen pöytäkirjan puuttuminen ..... I - 368

iii) Blue Circlen muistiot ..... I - 369

iv) Kalogeropoulosin lausunto ..... I - 369

c) 19.3.1984 pidetty valtuuskuntien johtajien kokous ..... I - 369

d) 7.11.1984 pidetty valtuuskuntien johtajien kokous ..... I - 370

e) Muut arviointiperusteet ..... I - 370

2) Valitusperuste, jota ei voida tutkia... ..... I - 371

3) ...ja joka on perusteeton ..... I - 371

a) 14.1.1983 pidetty kokous ..... I - 372

i) Kokouskutsu ..... I - 372

ii) Kokouksen kulku ..... I - 373

b) 19.3.1984 pidetty kokous ..... I - 374

c) 7.11.1984 pidetty kokous ..... I - 374

d) Muut arviointiperusteet ..... I - 375

B Hintatietojen vaihtamisen tutkimisen yhteydessä (kolmannen valitusperusteen ensimmäinen kohta) ..... I - 376

1) Asianosaisten lausumat ..... I - 376

a) Hintatietojen satunnainen vaihtaminen valtuuskuntien johtajien kokouksissa (päätöksen 2 artiklan 1 kohta) ..... I - 376

b) Hintatietojen säännöllinen vaihtaminen (päätöksen 2 artiklan 2 kohta) ..... I - 376

2) Cementir ja hintatietojen vaihto ..... I - 377

C Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteiden tutkimisen yhteydessä (neljäs valitusperuste) ..... I - 379

1) Calcestruzzin painostaminen (päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohta) (ensimmäinen kohta) ..... I - 379

a) Asianosaisten lausumat ..... I - 379

b) Cementir ja Calcestruzzin painostaminen ..... I - 380

2) Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset (päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohta) (toinen kohta) ..... I - 382

a) Asianosaisten lausumat ..... I - 382

b) Cementir ja Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset ..... I - 382

D Yhdeksi jatkuvaksi sopimukseksi luonnehtimisen yhteydessä (viides valitusperuste) ..... I - 384

1) Asianosaisten lausumat ..... I - 384

a) European Task Forceen liittyvä yksi jatkuva sopimus (ensimmäinen kohta) ..... I - 384

b) Cembureau-periaatteeseen liittyvä yksi jatkuva sopimus (toinen kohta) ..... I - 385

2) Yhden jatkuvan sopimuksen käsite ..... I - 386

3) European Task Forceen liittyvä yksi jatkuva sopimus ja sen täytäntöönpanotoimet ..... I - 387

4) Yksi jatkuva Cembureau-sopimus ..... I - 388

3. Sakko (kuudes valitusperuste) ..... I - 390

A Asianosaisten lausumat ..... I - 390

1) Kilpailusääntöjen rikkomisten kesto (ensimmäinen kohta) ..... I - 390

2) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus (toinen kohta) ..... I - 391

3) Sakon määrän oikaiseminen (kolmas kohta) ..... I - 392

4) Päätöksen 2 artiklan 1 kohdassa kuvatun kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentuminen (viides kohta) ..... I - 392

B Komission sakkoja määrätessään käyttämät perusteet ..... I - 392

C Suhteellisuusperiaate ja yhdenvertaisuusperiaate ..... I - 395

D Riittävästi perusteltu seuraamus ..... I - 398

E Kilpailusääntöjen rikkomisten ja erityisesti päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa kuvatun rikkomisen kesto ..... I - 398

F Hintatietojen satunnaista vaihtamista koskevan kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentuminen ..... I - 399

G Liikevaihdon määrän oikaiseminen ..... I - 400

V Oikeudenkäyntikulut ..... I - 401

VI Ratkaisuehdotus ..... I - 402

1. Cementir, Cementerie del Tirreno SpA (jäljempänä Cementir) on hakenut muutosta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen laajennetun neljännen jaoston asiassa Cimenteries CBR ym. vastaan komissio 15.3.2000 antamaan tuomioon. [2]

I Tosiseikat

2. Valituksenalaisesta tuomiosta ilmenevät seuraavat tämän muutoksenhaun kannalta oleelliset tosiseikat:

— Komissio teki 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan, joista on muutettuina tullut EY 81 ja EY 82 artikla, ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) [3] 14 artiklan 2 ja 3 kohdan nojalla huhtikuusta 1989 heinäkuuhun 1990 tutkimuksia eurooppalaisten sementintuottajien ja alan järjestöjen tiloissa. Näiden tutkimusten perusteella komissio päätti 12.11.1991 aloittaa hallinnollisen menettelyn [4] Cementiriä ja muita alan yrityksiä vastaan. [5]

— Komissio toimitti 25.11.1991 väitetiedoksiannon 76:lle menettelyn koh-

2 — Yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000 (Kok. 2000, s. II-491).

3 — EYVL 1962, 13, s. 204.

4 — Asiat IV/33.126 ja 33.322 — Sementti.

5 — Valituksenalaisen tuomion 2 ja 3 kohta.

teena olleelle yritykselle ja yritysten yhteenliittymälle, ja Cementirillä oli tilaisuus esittää siitä kirjallisia huomautuksia ja myöhemmin suullisia huomautuksia kuulemistilaisuuksissa, jotka järjestettiin 1.3. ja 1.4.1993 välisenä aikana. [6]

— Väitetiedoksiannon tekstiä, joka sisältyi yhteen asiakirjaan, ei annettu kaikilta osin tiedoksi yrityksille ja yritysten yhteenliittymille. Jokaiselle vastaanottajalle toimitettiin täydellinen sisällysluettelo väitetiedoksiannosta ja luettelo kaikista asiakirjoista, joista ilmoitettiin, mihin niillä oli oikeus tutustua. Eräät asianomaisista adressaateista vaativat komissiota toimittamaan niille lähetetystä väitetiedoksiannon versiosta puuttuvat luvut ja antamaan niille mahdollisuuden tutustua kaikkiin asiakirja-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin sisäisiä ja luottamuksellisia asiakirjoja lukuun ottamatta. Komissio kieltäytyi noudattamasta tätä vaatimusta. [7]

— Komissio katsoi 30.11.1994 tekemässään päätöksessä 94/815/EY (jäljempänä päätös) [8] Cementirin olevan vastuussa seuraavista kilpailunvastaisista menettelytavoista, jotka kaikki olivat ristiriidassa EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa: [9]

1) Osallistuminen 14.1.1983 alkaen sopimukseen, jonka tavoitteena oli varmistaa kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja säännellä maasta toiseen suuntautuvia sementtitoimituksia (1 artikla). Tätä kutsutaan jäljempänä nimellä Cembureau-sopimus.

2) Osallistuminen 14.1.1983 ja 14.4.1986 välisenä aikana Cembureau — Association européenne du Cimentin (jäljempänä Cembureau) valtuuskuntien johtajien ja hallituksen kokouksissa hintatietojen vaihtamista koskeviin sopimuksiin, joilla pyrittiin helpottamaan päätöksen 1 artiklassa tarkoitetun sopimuksen täytäntöönpanoa (2 artiklan 1 kohta).

3) Osallistuminen 1.1.1984 ja 31.12.1988 välisenä aikana samassa tarkoituksessa toteutettuihin yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden yhteydessä vaihdettiin tietoja:

a) belgialaisten ja alankomaalaisten tuottajien kuorma-autoilla

6 — Tuomion 3, 9 ja 12 kohta.
7 — Tuomion 4–6 kohta.
8 — EYVL L 343, s. 1.
9 — Tuomion 22 kohta.

suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishinnoista sekä luxemburgilaisen tuottajan hinnoista alennuksineen

b) tanskalaisten ja irlantilaisten tuottajien yrityskohtaisista hinnastoista, Kreikassa, Italiassa ja Portugalissa voimassa olevista alan hinnastoista sekä Saksassa, Ranskassa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa sovelletuista keskimääräisistä hinnoista (2 artiklan 2 kohta).

4) Osallistuminen 28.5.1986 alkaen Cembureau Task Forcen tai European Task Forcen perustamisesta tehtyyn sopimukseen (4 artiklan 1 kohta).

5) Osallistuminen 9.6.1986 ja 26.3.1993 välisenä aikana Joint Trading Company, Interciment SA:n perustamisesta tehtyyn sopimukseen; yhtiön tavoitteena oli toteuttaa suostuttelutoimenpiteitä ja ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä niitä vastaan, jotka uhkasivat jäsenmaiden markkinoiden vakautta (4 artiklan 2 kohta).

6) Osallistuminen 17.6.1986 ja 15.3.1987 välisenä aikana yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tavoitteena oli italialaisen yrityksen Calcestruzzin poistaminen kreikkalaisten tuottajien ja erityisesti Titan Cement Company SA:n asiakkaiden joukosta (4 artiklan 3 kohdan a alakohta).

7) Osallistuminen 3.4.1987 ja 3.4.1992 välisenä aikana sopimukseen, joka liittyi 3.4. ja 15.4.1987 allekirjoitettuihin sopimuksiin ja yleissopimuksiin, joiden tavoitteena oli sen estäminen, että Calcestruzzi toisi maahan kreikkalaista sementtiä (4 artiklan 3 kohdan b alakohta).

8) Osallistuminen European Cement Export Committeen välityksellä 14.3.1984 ja 22.9.1989 välisenä aikana yhdenmukaistettuun menettelytapaan, joka koski tietojenvaihtoa kysynnästä ja tarjonnasta kolmansissa tuojamaissa, vientihinnoista, tuonnista jäsenvaltioihin ja kysynnästä ja tarjonnasta kotimarkkinoilla ja jolla pyrittiin estämään kilpailijoiden pääsy eri kansallisille markkinoille yhteisössä (5 artikla).

— Komissio määräsi Cementirin lopettamaan mainitut kilpailusääntöjen rikkomiset ja olemaan vastedes tekemättä sopimuksia ja noudattamatta kilpailunvastaisia yhdenmukaistettuja

menettelytapoja tavallisen sementin markkinoilla ja valkosementtimarkkinoilla toimiessaan (8 artikla) ja vahvisti sille 8 248 000 ecun suuruisen sakon, jolle oli suoritettava korkoa kolmeksi kuukaudeksi päätöksen tiedoksiantamisesta määrätyn maksuajan päättymisen jälkeiseltä ajalta (9 ja 11 artikla).

3. Cementir ei hyväksynyt komission päätöstä vaan riitautti sen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.

II Menettely ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

4. Cementir vaati kanteessaan ensisijaisesti päätöksen kumoamista kokonaan tai osittain ja toissijaisesti sakon kumoamista tai alentamista. Se vaati joka tapauksessa komission velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

5. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vaati prosessinjohtotoimella, joka annettiin kantajille tiedoksi 19.1. ja 2.2.1996 välisenä aikana, komissiota toimittamaan useita eri asiakirjoja. Komissio noudatti vaatimusta 29.2.1996 toimittamalla seuraavat asiakirjat: [10]

1) väitetiedoksiannon sellaisena kuin se oli annettu tiedoksi kullekin hallinnollisen menettelyn kohteena olleelle yritykselle, jotka olivat nyttemmin kantajina

2) kunkin asianosaisen kuulemisesta tehdyn pöytäkirjan

3) luettelon kaikista asiakirja-aineistoon sisältyneistä asiakirjoista

4) laatikon, johon sisältyivät kaikki asiakirjat, joihin komissio oli perustanut väitetiedoksiantoon sisältyneet tosiseikkoja koskeneet päätelmänsä ja

5) komission ja kantajina olleiden yritysten välisen hallinnollisen menettelyn aikaisen kirjeenvaihdon.

10 — Ks. valituksenalaisen tuomion 163 kohta luettuna yhdessä 5 ja 95 kohdan kanssa.

6. Muut kaksi prosessinjohtotoimea annettiin tiedoksi asianosaisille 2.10.1996 sekä 18.6. ja 19.6.1987. Niillä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi tarkat määräykset siitä, että kantajat saisivat tilaisuuden tutustua kaikkiin asiakirja-aineiston alkuperäisiin asiakirjoihin lukuun ottamatta niitä, joihin sisältyisi liikesalaisuuksia tai muita luottamuksellisia tietoja, ja komission sisäisiä asiakirjoja. [11]

7. Sen jälkeen kun kantajina olleille yrityksille ja yritysten yhteenliittymille oli esitetty asiakirja-aineisto kokonaisuudessaan, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kehotti niitä toimittamaan lyhyen kirjelmän, jossa yksilöitäisiin tarkasti kaikki ne asiakirjat, joihin niille ei ollut annettu tutustumisoikeutta hallinnollisen menettelyn aikana ja joista tietämättömyys oli saattanut heikentää niiden puolustautumista, ja selitettäisiin syyt, joiden vuoksi kyseisessä hallinnollisessa menettelyssä olisi niiden mielestä voitu päätyä eri lopputulokseen, jos niillä olisi ollut mahdollisuus tutustua niihin. Kirjelmään piti liittää jäljennös kustakin tutkitusta asiakirjasta. Kantajat toimittivat kirjelmänsä yhtä lukuun ottamatta. [12] Komissio vastasi niihin kaikkiin. [13]

11 — Ks. valituksenalaisen tuomion 164–168 kohta.

12 — Ciments Luxembourgeois SA.

13 — Tuomion 169 ja 170 kohta.

8. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi valituksenalaisessa tuomiossa Cementirin kanteen osittain ja totesi seuraavaa:

"— päätöksen 94/815/EY 1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 3.4.1992 jälkeen;

— päätöksen 94/815/EY 2 artiklan 1 kohta kumotaan siltä osin kuin siinä todetaan Cembureau – Association européenne du cimentin hallituksen kokouksissa syntyneen hintatietojen vaihtoa koskevia sopimuksia ja siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen 14.1.1983 jälkeen;

— päätöksen 94/815/EY 2 artiklan 2 kohta kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan, että Cembureau – Association européenne du cimentin ja sen jäsenten välinen säännöllinen tietojenvaihto on koskenut Belgian ja Alankomaiden hintojen osalta näiden kahden maan tuottajien kuorma-autoilla suorittamien sementtitoimitusten vähimmäishintoja sekä Luxemburgin osalta tämän maan tuottajahintoja alennuksineen;

— päätöksen 94/815/EY 4 artiklan 1 ja 2 kohta kumotaan kantajan osalta;

— päätöksen 94/815/EY 4 artiklan 3 kohdan a alakohta kumotaan siltä osin kuin siinä katsotaan kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ennen 9.9.1986;

— päätöksen 94/815/EY 5 artikla kumotaan kantajan osalta;

— päätöksen 94/815/EY 9 artiklassa kantajalle asetetun sakon määräksi vahvistetaan 7 471 000 euroa;

— kanne hylätään muilta osin;

— kantaja velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan ja yhdestä kolmanneksesta komission oikeudenkäyntikuluista;

— komissio velvoitetaan vastaamaan kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan."

9. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toisin sanoen totesi Cementirin olevan vastuussa kilpailunvastaisista menettelytavoista, koska se oli osallistunut

1) 14.1.1983 ja 3.4.1992 välisenä aikana Cembureau-sopimukseen, jonka tavoitteena oli varmistaa tavallisen sementin kotimarkkinoiden rauhoittaminen (päätöksen 1 artikla).

2) 14.1.1983 tavallista sementtiä koskeneiden hintatietojen satunnaiseen vaihtamiseen (päätöksen 2 artiklan 1 kohta).

3) 1.1.1984 ja 31.12.1988 välisenä aikana säännöllisin väliajoin tietojen vaihtamiseen tanskalaisten ja irlantilaisten tuottajien yrityskohtaisista hinnastoista, Kreikassa, Italiassa ja Portugalissa voimassa olevista alan hinnastoista sekä Saksassa, Ranskassa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa sovelletuista keskimääräisistä hinnoista (päätöksen 2 artiklan 2 kohdan b alakohta).

4) 9.9.1986 ja 15.3.1987 välisenä aikana yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tavoitteena oli Calcestruzzin poistaminen kreikkalaisten tuottajien asiakkaiden joukosta (4 artiklan 3 kohdan a alakohta).

5) 3.4.1987 ja 3.4.1992 välisenä aikana sopimukseen, joka liittyi 3.4. ja 15.4.1987 allekirjoitettuihin sopimuksiin ja yleissopimuksiin, joiden tavoitteena oli sen estäminen, että Calcestruzzi toisi maahan kreikkalaista sementtiä (4 artiklan 3 kohdan b alakohta).

III Oikeudenkäynti yhteisöjen tuomioistuimessa

10. Valituksen jättämisen ja oikeudenkäynnin kirjallisen vaiheen jälkeen yhteisöjen tuomioistuin käytti sille työjärjestyksen 119 artiklassa [14] annettua mahdollisuutta ja hylkäsi kuudennen valitusperusteen neljännen ja kuudennen kohdan ilmeisen perusteettomina 5.6.2002 antamallaan perustellulla määräyksellä.

11. Muiden valitusperusteiden osalta järjestettiin 4.7.2002 suullinen käsittely samaan aikaan kuin kuuden muun valituksen osalta, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomiosta on tehty. Suulliseen käsittelyyn osallistuivat valittajina olevat yritykset ja komissio.

14 — Konsolidoitu teksti julkaistu EYVL:ssä C 34, 1.2.2001, s. 1.

IV Muutoksenhaku

12. Cementir vaatii yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan valituksenalaisen tuomion ja kumoamaan päätöksen kokonaan tai osittain tai ainakin kumoamaan sakon tai alentamaan sen määrää. Toissijaisesti se vaatii, että asia palautetaan ennen tuomion kumoamista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle, jotta tämä ratkaisee asian kokonaan tai osittain uudelleen yhteisöjen tuomioistuimen sille antamien tietojen valossa, koska se on pysyttänyt päätöksen. Se vaatii vielä joka tapauksessa komission velvoittamista korvaamaan ensimmäisessä oikeusasteessa ja muutoksenhaussa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

13. Komissio vaatii valituksen hylkäämistä kaikilta osin ja valituksenalaisen tuomion pysyttämistä sekä Cementirin velvoittamista korvaamaan muutoksenhausta aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

14. Valittajana oleva yhtiö on vaatimuksiaan perustellakseen esittänyt kuusi valitusperustetta, joista osa on monikohtaisia. Kuten edellä on todettu, kaksi näistä valitusperusteen kohdista on jätetty tutkimatta.

15. Seuraavassa esitetään Cementirin valitusperusteet ja komission antama vastaus,

joita käsittelen yksityiskohtaisesti omaa ratkaisuehdotustani perustellakseni.

1. *Hallinnolliseen asiakirja-aineistoon tutustumiseen liittyvä puolustautumisoikeuksien loukkaaminen*

A Yleinen arviointi (ensimmäinen valitusperuste)

1) Asianosaisten lausumat

16. Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen antaman tuomion 142–263 kohdassa tehdään tyhjäksi oikeus tutustua hallinnolliseen asiakirja-aineistoon. Siinä käytetyt kaksi perustetta (asiakirjojen objektiivinen yhteys todettuihin tosiseikkoihin ja kyky kumota asianomaista vastaan puhuvat suorat todisteet) johtavat puolustautumisoikeuksien käyttämisen vakavaan rajoittamiseen lopullisen päätöksen pätevyyteen vaikuttamatta.

17. Sen mielestä asiakirjan merkitystä todisteena on arvioitava hallinnollisessa menettelyssä eikä koskaan tuomioistuimen myöhemmin harjoittaman laillisuusvalvonnan yhteydessä. Mikäli näin ei menetellä, tutkimukseen liittyvä keskustelu "siirretään" sellaiseen yhteyteen, johon se ei kuulu, jolloin puolustautumisoikeudet "amputoidaan". Lisäksi sillä vaatimuksella, että hallinnollisessa menettelyssä salatun asiakirjan pitäisi olla sellainen, että sillä kyetään kumoamaan asianomaista vastaan puhuvat suorat todisteet, on annettu ensimmäisen oikeusasteen tehtäväksi selvitys, joka komission olisi pitänyt tehdä, ja asetutaan komission sijaan. Tällä tavoin prosessuaaliset virheet, kuten se, että asiakirjoja ei anneta tiedoksi hallinnollisen menettelyn aikana, menettävät kokonaan merkityksensä, koska ne voidaan "korjata" sillä, että tuomioistuin arvioi asiakirjoja, joihin tutustuminen evättiin.

18. Se lisää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kääntänyt todistustaakan, kun se on vaatinut, että asianomaisen yrityksen on osoitettava, että asiakirjat, joihin sillä ei ollut tilaisuutta tutustua, ovat sellaisia, että niillä voitaisiin kumota komission esittämät suorat todisteet. Tämä näkemys ei saa tukea oikeuskäytännöstä, koska asiassa Solvay vastaan komissio [15] ja asiassa ICI vastaan komissio [16] annetuissa tuomioissa nojaudutaan näkemykseen, jonka mukaan silloin, kun on osoitettu, että puolustuksen kannalta hyödyllinen asiakirja on pidetty salassa, on todettava, että puolustautumisoikeuksia on loukattu, ja kumottava päätös. Tuomioistuimessa ei voida tutkia erikseen jokaista asiakirjaa, jota ei ole annettu tiedoksi, eikä verrata niitä päätökseen sisältyviin todisteisiin. Asiassa Hercules Chemicals vastaan komis-

15 — Asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995 (Kok. 1995, s. II-1775).

16 — Asia T-36/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995 (Kok. 1995, s. II-1847).

sio [17] ja asiassa Distillers Company vastaan komissio [18] annetuissa tuomioissa on todettu, että asiakirjat, joihin ei ollut annettu tilaisuutta tutustua, eivät olleet ilmeisen merkityksellisiä kilpailusääntöjen rikkomisen osoittamiseksi, ilman että niiden sisältöä olisi tutkittu.

19. Komission mielestä puolustautumismahdollisuudet on evätty ainoastaan silloin, jos päätöksen kohteena olleilla yrityksillä ei ole ollut tilaisuutta tutustua puolustautumisensa kannalta hyödyllisiin asiakirjoihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole pyrkinyt korvaamaan hallinnollisen menettelyn puutteita vaan on ainoastaan selvittänyt, onko hallinnollisen menettelyn kohteina olleiden yritysten ja yritysten yhteenliittymien puolustautumisoikeuksia loukattu sillä, että niiden saataville ei ole annettu hallinnollisessa menettelyssä huomioon otettua asiakirja-aineistoa kokonaisuudessaan.

20. Sen mielestä yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tulkinnan asiassa Hercules Chemicals vastaan komissio antamassaan tuomiossa. Valituksenalaisen tuomion 247 kohta on virheetön, koska se, että asiakirjan, johon ei ole tutustuttu hallinnollisessa menettelyssä, ja huomioon otettujen väitteiden välillä ei ole mitään objektiivista yhteyttä, merkitsee sitä, että asiakirja jää keskustelun ulkopuolelle. Tällaisen yhteyden toteutumisen arvioiminen on tosiseikkoja koskeva kysymys, joka kuuluu yksinomaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivaltaan.

21. Valituksenalaisessa tuomiossa ei ole sen mielestä myöskään käännetty todistustaakkaa. Tuomioistuimen tehtävänä on määrittää sellaisen asiakirjan hyödyllisyys, johon ei ole tutustuttu, sillä mikäli tämä annettaisiin uudelleen komission tehtäväksi, asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatetta loukattaisiin.

2) Prosessinjohtotoimien lainmukaisuus ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivalta määrätä niistä

22. Kyetäkseen antamaan ratkaisun väitteisiin, jotka koskivat hallinnollisen menettelyn sääntöjenmukaisuutta, ja mahdollisesti korjaamaan oikeuksien loukkaamiset, jotka aiheutuivat siitä, että tilaisuus tutustua tiettyihin asiakirjoihin oli evätty, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kehotti komissiota toimittamaan täydellisen asiakirja-aineiston ja asettamaan sen asianosaisten saataville, [19] jotta nämä yksilöisivät ne asiakirjat, joihin niillä ei ollut ollut tilaisuutta tutustua asian tutkintavaiheen aikana, ja selittäisivät syyt, joiden vuoksi menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, mikäli asianosaisilla olisi ollut tilaisuus tutustua niihin.

23. Valituksenalaisessa tuomiossa on tutkittu asianosaisten ilmoittamat asiakirjat ja esitetyt huomautukset, ja Cementirin osalta

17 — Asia C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4235).

18 — Asia 30/78, Distillers Company v. komissio, tuomio 10.7.1980 (Kok. 1980, s. 2229).

19 — Lukuun ottamatta niitä asiakirjoja, joihin sisältyi liikesalaisuuksia ja muita luottamuksellisia tietoja, sekä komission sisäisiä asiakirjoja.

asia on ratkaistu siten kuin tuomion tuomiolauselman 39 kohdassa ja tämän ratkaisuehdotuksen 8 kohdassa on todettu. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut tehtävänsä soveltamalla seuraavaa periaatetta: kantajien puolustautumisoikeuksia olisi loukattu, jos olisi ollut olemassa pienikin mahdollisuus siitä, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantajat olisivat voineet vedota asiakirjaan, joihin tutustuminen oli niiltä evätty. [20]

24. Cementir kyseenalaistaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointityön, koska sen käyttämät epäasianmukaiset perusteet johtavat siihen, että vakavat prosessuaaliset virheet eivät vaikuta mitenkään lopulliseen ratkaisuun ja koska se on arvioidessaan sitä, miten asiakirjat, joihin ei annettu tilaisuutta tutustua hallinnollisessa menettelyssä, olisivat voineet vaikuttaa päätökseen, todellisuudessa asettunut komission asemaan, joka ei sille kuulu.

25. Menettely, jossa todetaan EY 81 ja EY 82 artiklan rikkominen, on luonteeltaan vahvistava. Sen lisäksi että sillä pyritään lopettamaan kilpailunvastaiset menettelytavat, siinä vahvistetaan rangaistukset niihin johtaneista toimenpiteistä, ja komissiolle annetaan valta määrätä tekijöille rahamääräisiä seuraamuksia. Tässä yhteydessä komissiolla on laajat valtuudet tehdä tarkastuksia ja tutkia asiaa, mutta juuri tämän vuoksi ja sen vuoksi, että samalla toimielimellä on sekä tutkinta- että ratkaisuvalta, menettelyn kohteena olevien puolustautumisoikeudet on otettava varmalla tavalla huomioon ja niitä on kunnioitettava. [21]

26. Asetuksen N:o 17 ja erityisesti sen 19 artiklan sekä kuulemisesta tietyissä EY 81 ja EY 82 artiklan mukaisissa menettelyissä 22 päivänä joulukuuta 1998 annetun komission asetuksen (EY) N:o 2842/98 [22] säännökset ovat tämänsuuntaisia. Myöskään yhteisöjen tuomioistuimen [23] ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen [24] oikeuskäytännössä ei ole muutettu niiden ulottuvuutta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ulottanut Rooman yleissopimuksen 6 artiklaan sisältyvien takeiden soveltamisen koskemaan kurinpi-

20 — Ks. tuomion 241 kohta.

21 — Ks. puolustautumisoikeuksista kilpailuasioita koskevissa menettelyissä Lenaerts, K. ja Maselis, I.: "Le justiciable face à la Commission européenne dans les procédures de constatation d'infraction aux articles 81 et 82 CE", julkaisussa *Journal des tribunaux*, nro 5973 (2000), s. 496–504. Ks. myös L. Goossens, "Concurrence et droits de la défense: la phase administrative devant la Commission", julkaisussa *Journal des tribunaux. Droit européen*, nro 52 (1998), s. 169–175 ja nro 53 (1998), s. 200–204. Edelleen ajankohtainen on myös yhteisöjen tuomioistuimen entisen presidentin O. Duen varhaisempi artikkeli "Le respect des droits de la défense dans le droit administratif communautaire" julkaisussa *Cahiers de Droit Européen*, nro 1 ja 2 (1987), s. 383–396.

22 — EYVL L 354, s. 18. Tällä asetuksella on korvattu neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annettu komission asetus N:o 99/63/ETY (EYVL L 127, s. 2268), joka oli voimassa silloin kun hallinnollinen menettely suoritettiin nyt käsiteltävässä asiassa.

23 — Ks. esimerkkinä viimeaikaisesta oikeuskäytännöstä em. asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomion 75 kohta ja sitä seuraavat kohdat.

24 — Tästä esimerkkinä on tämän valituksen kohteena oleva tuomio (ks. 142–144 ja 240 kohta).

totoimiin liittyviä hallinnollisia menettelyjä.[25]

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa[26] mennään tätäkin pidemmälle, koska sen lisäksi, että syytetyllä on oikeus puolustaa oikeudellisia näkemyksiään oikeudenmukaisessa ja julkisessa oikeudenkäynnissä riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu,[27] siinä taataan myös jokaiselle oikeus tulla Euroopan unionin toimielinten kuulemaksi ennen kuin häntä vastaan ryhdytään yksittäiseen toimenpiteeseen, joka vaikuttaisi häneen epäedullisesti, sekä oikeus tutustua häntä koskeviin asiakirjoihin.[28]

27. Asiakirjoihin tutustuminen on yksi lisäväline puolustautumisoikeuksien käyttöön.[29] Se ei ole sellaisenaan tavoite.[30] Oikeudellisen tai hallinnollisen menettelyn muodolliset takeet selittyvät tämän päämäärän tehtävällä, joka on ainoastaan kaikkien asianosaisten oikeuksien ja laillisten intressien tehokas turvaaminen. Mikäli tehdään menettelyvirhe tai muotomääräyksistä poiketaan, tästä aiheutuu oikeudellisia seurauksia, mikäli puolustautumiskeinoja heikennetään. Oikeusturvan puuttumisen käsite on toisin sanoen aineellinen, joten riippumatta siitä, miten paljon virheitä menettelyssä tehdään, niillä ei ole merkitystä, mikäli asianosaisella on kaikesta huolimatta ollut riittävät puolustautumiskeinot käytettävissään.

28. Koska tilaisuus tutustua asiakirja-aineistoon on väline, tällä on vielä yksi seuraus. Myös siinä tapauksessa, että sen epäasianmukainen tai puutteellinen toteuttaminen on vähentänyt asianosaisen puolustautumismahdollisuuksia, sen päätteeksi tehty päätös kumotaan ainoastaan siinä tapauksessa, että todetaan, että mikäli menettelyä olisi noudatettu tarkasti, lopputulos olisi saattanut olla asianosaisen kannalta edullisempi, tai että nimenomaan muotovirheen vuoksi ei voida tietää, olisiko päätös voinut olla erilainen.[31] Kummassakin tapauksessa lopputulos olisi kumottava ja menettely olisi tarvittaessa toteutettava uudelleen sen muuttamiseksi.

25 — Ks. asia Engel ym. v. Alankomaat, tuomio 8.6.1976 (A-sarja, nro 22), joka koski puolustusvoimien kurinpitomenettelyjä ja asia Le Compte, Van Leuven ja De Meyere v. Belgia, tuomio 23.6.1981 (A-sarja, nro 43), joka koski lääkärien ammattikunnassa sovellettavia kurinpitomenettelyjä.

26 — EYVL 2000, C 364, s. 1.

27 — Ks. 47 artiklan toinen kohta ja 48 artiklan 2 kohta.

28 — 41 artiklan 2 kohdan ensimmäinen ja toinen luetelmakohta.

29 — Muita ovat oikeudet tulla kuulluksi, saada tieto syytteen sisällöstä, käyttää asianmukaisia todistuskeinoja puolustautumisessa tai saada tarvittaessa lainopillista apua.

30 — Ks. ratkaisuehdotukset, jotka julkisasiamies Mischo on esittänyt 25.10.2001 asiassa C-244/99 P (ratkaisuehdotuksen 331 kohta) ja C-251/99 P (ratkaisuehdotuksen 125 kohta), joissa on annettu tuomio 15.10.2002 (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, PVC II, Kok. 2002, s. I-8375).

31 — Näin on todennut yhteisöjen tuomioistuin asiassa Distillers Company v. komissio antamassaan tuomiossa, johon valittaja vetoaa. Kyseisen tuomion 26 kohdan mukaan väitetyt prosessuaaliset virheet on tutkittava vain "jos hallinnollisessa menettelyssä olisi saatettu päätyä erilaiseen ratkaisuun, mikäli virhettä ei olisi tapahtunut".

29. Kaiken kaikkiaan muotovirheet eivät ole oikeusriidan asiakysymyksestä erillisiä. Mikäli muotovirheen jälkeen tehty päätös kumotaan sen vuoksi, että se on sitä hyväksyttäessä tehtyjen virheiden vuoksi aineellisesti virheellinen, kumoaminen johtuu tästä ratkaisun aineellisesta virheellisyydestä eikä menettelyvirheestä. Muotovirhe saa itsenäisen merkityksen vain silloin, kun tehtyä ratkaisua ei ole sen vuoksi mahdollista arvioida.

30. Edellä esitetyt seikat tekevät ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräämät prosessinjohtotoimet ymmärrettäviksi.

31. Kun kantajina olleet yritykset ja yritysten yhteenliittymät olivat vedonneet muotovaatimusten rikkomiseen siltä osin kuin komissio oli evännyt tilaisuuden tutustua kaikkiin asiakirja-aineistoon sisältyneisiin niiden puolesta puhuviin asiakirjoihin, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli todennut virheen, oli välttämätöntä tutkia tämän menettelyvirheen vaikutuksia niiden puolustautumisoikeuksiin. Tätä varten oli tarpeen tietää, mihin niiden puolesta puhuviin todisteisiin ne eivät olleet saaneet tutustua, sekä saada niiden käsitys asiasta. Näiden seikkojen perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tutkinut, miltä osin päätös olisi ollut toisenlainen eli päätöksen adressaattien kannalta edullisempi, mikäli niihin olisi voitu tutustua ja vedota komissiossa.

32. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siis ole korvannut komission arviointia omallaan eikä käyttänyt asemaansa epäasianmukaisesti. Se on päinvastoin yksinomaan käyttänyt tuomiovaltaa toimivallalleen asetetuissa rajoissa asianmukaisella arvovallalla ja valvonut sitä, että komissio on määrännyt seuraamukset oikein. Tässä yhteydessä menneisyyteen vaikuttava ratkaisu on ilmaistava siten, että otetaan huomioon kaikki seikat, jotka nykyhetkellä ovat käytettävissä, jolloin ratkaisu on moniulotteisempi ja sen oikeellisuuden todennäköisyys suurempi. [32]

3) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole poikennut omasta oikeuskäytännöstään eikä yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä

33. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole poikennut millään tavoin yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä. Edellä mainitussa asiassa Hercules Chemicals vastaan komissio annetussa tuomiossa todettiin, että puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ei muutu lainmukaiseksi pelkästään sillä perusteella, että tutustumisoikeus asiakirja-aineiston sellaisiin asiakirjoihin, joiden perusteella asianomaiset yritykset olisivat voineet esittää perusteluja ja väitteitä vaatimustensa tueksi, on annettu myöhemmässä vaiheessa, sillä yritys ei saa tällä tavoin takaisin sitä asemaa, jossa se

32 — Tuomari, kuten historioitsijakin, rekonstruoi menneisyyden ja hänen on tässä tehtävässään käytävä läpi todisteita ja lausuntoja koostaakseen tosiseikat sellaisiksi kuin ne tapahtuivat. Tuomari, kuten historioitsijakaan, ei voi asettua niiden asemaan, jotka ovat hänen tutkimuksensa kohteena, vaan hänen on mentävä syvemmälle. Ks. oikeuden ja historian välisestä suhteesta Ginzburg, C., *El juez y el historiador (Consideraciones al margen del proceso Sofri)*, toim. Anaya ja Mario Muchnik, Madrid, 1993.

olisi ollut, jos se olisi voinut vedota samoihin asiakirjoihin esittääkseen kirjalliset ja suulliset huomautuksensa komissiolle. [33]

34. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole pyrkinyt korjaamaan jo tapahtuneita puolustautumismahdollisuuksien puutteita jälkikäteen lainmukaisiksi vaan on pyrkinyt aikaisemman vaiheen perusteella tutkimaan, onko puolustautumismahdollisuuksissa ollut puutteita. [34] Silloin kun se on arvioinut näin tapahtuneen, se on kumonnut päätöksen. [35] Mikäli sen sijaan puolustautumismahdollisuuksissa ei ole ollut puutteita, se on todennut, että hallinnollisessa menettelyssä tehdyllä muotovirheellä ei ole loppujen lopuksi ollut merkitystä.

35. Myöskään asiassa Hercules Chemicals vastaan komissio annetussa tuomiossa ei todeta tästä toisin. Kun luetaan sen 80 kohta, voidaan huomata, että ratkaiseva ei ole muotovirhe erikseen tarkasteltuna, vaan sen vaikutukset puolustautumisoikeuteen, ja vaikutukset voidaan todeta olemattomiksi, mikäli kyseinen yritys ei osoita, että se, että se ei kyennyt saamaan tietoonsa tiettyjä sen puolesta puhuvia todisteita, vei siltä mahdollisuuden saada komissio vakuuttuneeksi sen syyttömyydestä. Myös yhteisöjen tuomioistuin on tulkinnut asiaa samalla tavoin edellä mainitussa asiassa Distillers Company vastaan komissio antamassaan tuomiossa.

36. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole poikennut myöskään omasta oikeuskäytännöstään, joka on esitetty niin ikään edellä mainituissa asiassa Solvay vastaan komissio ja asiassa ICI vastaan komissio annetuissa tuomioissa. Se on päinvastoin soveltanut sitä täysin virheettömästi.

37. Molemmissa tuomioissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi vastaavan kumoamiskanteen, koska kun otettiin huomioon asiakirjat, jotka eivät olleet olleet asianosaisten käytettävissä hallinnollisessa menettelyssä, ei voitu sulkea pois sitä mahdollisuutta, "että komissio olisi pitänyt rikkomusta kestoltaan lyhyempänä ja lievempänä ja olisi sen vuoksi määrännyt pienemmän sakon". [36] Samana päivänä niin ikään asiassa ICI vastaan komissio antamassaan toisessa tuomiossa [37] se kuitenkin hylkäsi sisällöltään samanlaisen perusteen siitä syystä, että vaikka siinä oli tehty sama prosessuaalinen virhe, kyseinen virhe ei ollut heikentänyt puolustautumisoikeuksien käyttöä. [38]

38. Viimeksi mainitusta tuomiosta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mielestä ratkaisevaa on se, että prosessuaalinen virhe vaikuttaa kielteisesti hallinnollisen menettelyn kohteena olevien yhtiöiden puolustautumisoikeuksiin, eikä näkemys voisi toisenlainen ollakaan. Ratkaisu, joka annettiin asiassa Solvay vastaan komissio ja ICI vastaan komissio, poikkeaa nyt käsiteltävästä asiasta, mutta

33 — 78 ja 79 kohta.

34 — Tämä on peruste, jota yhteisöjen tuomioistuin käytti äskettäin em. PVC II -tuomion 315 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, erityisesti 325 kohdassa.

35 — Tilanne on tällainen Cedest, SA:n osalta (T-38/95). Ks. tuomion 2211 ja 2286 kohta.

36 — Ensin mainitun tuomion 98 kohta ja jälkimmäisen tuomion 108 kohta.

37 — Asia T-37/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995 (Kok. 1995, s. II-1901).

38 — Ks. 66 ja 70 kohta.

sille on selvä selitys. Molemmissa ensin mainituissa tuomioissa se muutti komission päätöstä, jossa kantajina olleiden yritysten oli todettu osallistuneen markkinoiden jakamista koskeneeseen yhdenmukaistettuun menettelytapaan, ja kyseinen menettelytapa, toisin kuin nyt käsiteltävässä asiassa, kyettiin osoittamaan vain epäsuorilla todisteilla, lähinnä sen yhdenmukaisen ja passiivisen käyttäytymisen perusteella.[39] Tällaisessa tilanteessa kantajien puolesta puhuvat todisteet, joita ei ollut voitu käyttää hallinnollisen menettelyn aikana, olisivat vaikuttaneet kyseisten indisiotodisteiden todistusarvoon, koska niillä kyettiin antamaan vaihtoehtoinen selitys yhdenmukaiselle käyttäytymiselle.[40] Cementirin tilanne on erilainen. Komissio sai selville sen osuuden kyseisiin tekoihin suorilla ja erityisillä todisteilla,[41] joiden sisältöä ei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suvereenin arvioinnin mukaan voitu kyseenalaistaa asiakirjoilla, joihin sillä ei ollut tilaisuutta tutustua hallinnollisessa menettelyssä.

4) Todistustaakkaa ei ole käännetty

39. Edellä esitetty näkemys ei sisällä todistustaakan kääntämistä. Tämä prosessioikeudellinen periaate palvelee perusoikeuksiin kuuluvaa aineellisoikeudellista syyttömyysolettamaa, johon sitä ei saa sekoittaa.

40. Syyttömyysolettama estää rankaisemisen, mikäli syyllisyyttä ei ole näytetty toteen. Tästä syystä syyttäjän on osoitettava, että syytetty on tehnyt rikokseen liittyvät teot ja että muut tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joiden perusteella hänet voidaan todeta syylliseksi, täyttyvät. Syyttömyysolettama ja todistustaakka kohtaavat juuri tässä. Komissio on katsonut valittajina olevien yritysten toteuttaneen tiettyjä kilpailunvastaisia menettelytapoja ja käyttänyt erilaisia todisteita väitteensä tukemiseen. Se on siten lähtökohtaisesti noudattanut tätä todistustaakkaan liittyvää prosessisääntöä. Erillinen kysymys, jota tässä vaiheessa ei tarvitse käsitellä, on se, voidaanko käytetyillä asiakirjoilla kumota kyseinen olettama.

41. Kun kilpailusääntöjen rikkomisen toteava ratkaisu annettiin, sen riitautti muun muassa Cementir, joka vaatii sen kumoamista sillä perusteella, että se ei ole kyennyt puolustautumaan, koska sillä ei ole ollut tilaisuutta tutustua asiakirja-aineiston kaikkiin asiakirjoihin ja erityisesti niihin, joita se olisi voinut käyttää puolustuksessaan. Todistustaakkaperiaatteen nojalla sen tehtävänä on näyttää toteen tämän väitteen

39 — Ks. asia Solvay v. komissio, tuomion 61 kohta ja asia ICI v. komissio, tuomion 71 kohta.

40 — Ks. ensin mainitun tuomion 98 kohta ja jälkimmäisen tuomion 108 kohta.

41 — Ks. valituksenalaisen tuomion 263 ja 264 kohta.

taustalla olevat tosiseikat. Ensinnäkin se, että sille ei esitetty kaikkia asiakirjoja, joita komissio on käyttänyt hallinnollisessa menettelyssä, ja toiseksi se, että tämä puute on aiheuttanut sen, että se ei ole kyennyt puolustautumaan.

42. Toisin sanoen: kun komissio oli täyttänyt omat velvoitteensa, hallinnollisen menettelyn kohteina olleiden yritysten ja yritysten yhteenliittymien olisi pitänyt kumota niitä vastaan puhuvat todisteet käyttämällä kaikkia keinoja täydessä laajuudessaan. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi tuomion 241 ja 247 kohdassa esitettyä ratkaisuperustetta ja katsoi, että muotovirheellä eli sillä, että hallinnollisessa menettelyssä ei ollut tilaisuutta tutustua kyseisiin asiakirjoihin, ei ole ollut merkitystä puolustautumisoikeuksien kannalta.

43. Todistustaakkaa koskevaa periaatetta on siten noudatettu tarkasti, mistä syystä Cementirin abstraktia ja muodollista näkemystä ei voida hyväksyä: sen mielestä mikä tahansa, aivan pienikin, prosessuaalinen virhe johtaisi päätöksen kumoamiseen, ilman että olisi tarpeen pohtia sitä, mikä vaikutus virheellä on ollut annetun ratkaisun sisällön oikeellisuuteen. Tällainen näkemys halvaannuttaisi hallintomenettelyn tehokkuusperiaatteen vastaisesti antamatta kuitenkaan mitään lisätakeita hallintoalamaisten oikeuksille.

5) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen soveltaman perusteen asianmukaisuus

44. Komissio on siten täyttänyt velvoitteensa esittää vakuuttavaa näyttöä päätöksen kohteena olevien yritysten ja yritysten yhteenliittymien osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen. Se on turvautunut "suoriin asiakirjatodisteisiin" [42] eikä "markkinoilla todettujen menettelytapojen yhdenmukaisuuteen". [43]

45. Tässä yhteydessä tulee täydessä merkityksessään esiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen soveltama peruste rajoittaa sellaisten todisteiden, joilla voidaan kumota tosiseikkoja koskevat komission arvioinnit, esittäminen niihin, jotka sisältäisivät "asiakirjoja, jotka liittyvät välittömästi kanteen kohteena olevassa päätöksessä — — todettuihin kilpailusääntöjen rikkomisiin". [44] Sääntö, jonka mukaan puolustautumisoikeuksia olisi loukattu, mikäli hallinnollisen menettelyn aikana olisi evätty tilaisuus tutustua sellaisiin todisteisiin, jotka olisivat saattaneet olla ristiriidassa komission käyttämien todisteiden kanssa, [45] eikä sellaisiin todisteisiin, jotka olisivat ainoastaan antaneet täydentäviä tai vaihtoehtoisia, sinänsä hyvin mielenkiintoisia, selityksiä mutta eivät kumonneet asiakirjoja, joihin komissio oli vedonnut, on toisin sanoen virheetön.

42 — Todisteet mainittu päätöksen 18, 19 ja 45 perustelukappaleessa.

43 — Ks. tuomion 264 kohta.

44 — Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion 262 kohta.

45 — Ks. valituksenalaisen tuomion 263 kohta.

46. Tämän ymmärtämiseen riittää yksi esimerkki. Komissio päätteli tietyistä asiakirjoista, että kokouksissa, joita Euroopan sementintuottajat pitivät 14.1.1983, 19.3.1984 ja 7.11.1984 (Cementir ei osallistunut näistä keskimmäiseen [46]), tehtiin kilpailunvastaisia sopimuksia. Vaikuttaa järkevältä vahvistaa puolustusmahdollisuuksien epäämiseen liittyvä peruste, johon verrataan niitä todisteita, jotka olisivat saattaneet kumota tällaisten asiakirjojen sisällön, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on vahvistanut tällaisen perusteen, kun se on puhunut "objektiivisesta yhteydestä" johonkin päätöksessä esitettyyn väitteeseen. [47]

47. Komissio arvioi asiakirja-aineiston asiakirjojen perusteella, että Cembureau ja sen jäsenet tekivät 14.1.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa kotimarkkinoiden rauhoittamista ja kansainvälisen myynnin sääntelemistä koskeneen sopimuksen, jonka sisältö vahvistettiin muun muassa 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa. Valittajan puolustautumismahdollisuudet olisi vienyt ainoastaan se, että se ei olisi kyennyt käyttämään puolustuksekseen sellaisia todisteita, jotka olisivat osoittaneet, että kyseisissä kokouksissa ei ollut tehty ja vahvistettu kyseistä sopimusta; tai joiden perusteella olisi ollut ilmeistä, että se ei ollut osallistunut kyseisiin kokouksiin tai että vaikka se oli osallistunut niihin, se oli irrottautunut tehdyistä päätöksistä.

48. Koska sopimuksen tekeminen ja vahvistaminen kyseisissä kokouksissa on näytetty toteen, mahdollisilla sellaisilla todisteilla, jotka olisivat voineet antaa vaihtoehtoisen taloudellisen selityksen Cementirin käyttäytymiselle, ei olisi ollut merkitystä, mistä syystä se, että niihin ei ole tutustuttu hallinnollisen menettelyn kuluessa, ei ole voinut aiheuttaa sitä, että se ei ole kyennyt puolustautumaan. Kun tuomion 1277–1284 kohtaa luetaan tarkasti, huomataan, että asiakirjat, joihin tutustuminen valittajana olevalta yritykseltä evättiin, olivat asiakirjoja, joita oli pidettävä "asiaan liittymättöminä" ja näin ollen sen puolustautumisen kannalta merkityksettöminä, koska niillä ei kyetty kumoamaan päätöksessä käytettyjä suoria todisteita.

49. Cementirin ensimmäinen valitusperuste on edellä esitetyin perusteluin hylättävä perusteettomana.

B Puolustautumisoikeuksien erityinen arviointi

1) Cembureau-sopimuksen osalta (toisen valitusperusteen toinen kohta)

a) Asianosaisten lausumat

50. Cementir katsoo ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen erehtyneen todetes-

46 — Ks. valituksenalaisen tuomion 1250 kohta.
47 — Ks. valituksenalaisen tuomion 247 kohta.

saan, että puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu sillä, että sille ei ole annettu tilaisuutta tutustua Toscanon muistioon ja muihin asiakirjoihin.

53. Komissio kiistää myöntäneensä, että Toscanon muistio olisi ollut puolustautumisoikeuksien käyttämisen kannalta oleellinen; se piti sitä ainoastaan asiaankuuluvana, koska se liittyi 14.1.1983 pidettyyn kokoukseen. Koska se lisäksi oli epätäydellinen ja puutteellinen asiakirja, se ei voinut olla suullisen käsittelyn uudelleenaloittamisen perusteena.

i) Toscanon muistio

51. Valittajana oleva yhtiö esittää tämän asiakirjan osalta kolme perustelua.

54. Toiseksi Cementir katsoo, että tämä asiakirja, jossa käsitellään yksinomaan muista Euroopan maista peräisin olevasta polkumyynnillä tapahtuvasta tuonnista käytyjä keskusteluja, antaa erilaisen tulkinnan tammikuussa 1983 pidetyn kokouksen esityslistasta.

52. Komissio ensinnäkin myönsi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen julkisissa istunnoissa sen, että Toscanon muistio olisi pitänyt antaa asianosaisten käyttöön hallinnollisessa menettelyssä,[48] samoin kuin sen, että se on merkityksellinen 14.1.1983 pidetyn kokouksen selittämiseksi ja sen arvioimiseksi, että sen kilpailunvastaista tavoitetta ei ollut näytetty riittävällä tavalla toteen.[49] Koska "sementti"-asiat yhdistettiin ainoastaan tuomion antamista varten, se pyysi suullisen vaiheen uudelleenaloittamista, jotta tämä myöntäminen otettaisiin huomioon, mutta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi vaatimuksen. Valittajan mielestä tämä kieltäytyminen merkitsee menettelyvirhettä, jonka vuoksi kanneperustetta, joka koski sen puolustautumisoikeuksien loukkaamista hallinnollisessa menettelyssä, on arvioitu virheellisesti.

55. Komission mielestä valittaja toistaa jo ensimmäisessä oikeusasteessa eli 29.12.1997 päivätyssä kirjelmässä tilaisuudesta tutustua asiakirjoihin esittämiään seikkoja. Todellisuudessa kyseessä on pyyntö ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esitetyn vaatimuksen uudelleentutkimisesta, jota ei voida esittää muutoksenhaun yhteydessä.

48 — Asiassa T-25/95, CBR v. komissio, 14.10.1998 pidetty istunto.

49 — Asiassa T-60/95, Irish Cement v. komissio, 14.10.1998 pidetty istunto.

56. Kolmanneksi Cementir lisää, että Toscanon muistion todistusarvon vahvistavat

muut asiakirjat ("muistiinpanot puheenjohtajaa varten" [50] ja "Cimporin muistio" [51]), joissa ei myöskään viitattu millään tavoin kotimarkkinoiden rauhoittamista koskeneesta säännöstä käytyihin keskusteluihin. Kun näitä kolmea todistetta tarkastellaan yhdessä, ne osoittavat, että on olemassa tosiseikkojen kokonaisuus, joka murentaa vastapuolen näkemykset.

57. Komission mielestä tätä valitusperustetta ei voida tutkia, koska se liittyy tosiseikkoja koskevaan kysymykseen, ja se on perusteeton, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut asianmukaisesti kyseistä todistusaineistoa.

ii) Muut seikat

58. Cementir väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole perustellut riittävästi päätöstään jättää ottamatta huomioon tietyt asiakirjat, jotka osoittaisivat sen, että sopimukset, yhdenmukaistetut menettelytavat ja muut tietyillä maantieteellisillä alueilla toteutetut yhteistoiminnan muodot olivat taustaltaan ja syiltään puhtaasti paikallisia eivätkä liittyneet millään tavoin väitettyyn eurooppalaiseen yhteistoimintajärjestelyyn. Kyseiset asiakirjat mainitaan valituksenalaisen tuomion 1277–1282 kohdassa ja 1435–1439 kohdassa samoin kuin sementtiteollisuuden liiton (FIC) hallituksen 8.12.1982 [52] ja 1.9.1987 [53] pidettyjen kokousten pöytäkirjoissa.

59. Komissio ei hyväksy tosiseikkojen uudelleentutkimista, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellut päätelmiään riittävästi.

b) Ensimmäisessä oikeusasteessa ei ole tehty prosessuaalisia virheitä

60. Oikeudenkäynnin suullisen vaiheen aloittaminen uudelleen on yksi vaatimus, joka on olennainen osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettua oikeutta kontradiktoriseen menettelyyn ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Sekä yhteisöjen tuomioistuimen, julkisasiamiehen ehdotuksesta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen [54] on määrättävä siitä omasta aloitteestaan ja myös asianosaisen pyynnöstä, jos se katsoo, että sillä ei ole riittävästi tietoa asiasta tai että asia olisi ratkaistava sellaisen väitteen perusteella, josta asianosaiset eivät ole keskustelleet. [55]

50 — Asiakirjat nro 33.126/11630–11633.

51 — Asiakirjat nro 33.322/308–312.

52 — Asiakirjat nro 33.126/2023–2049.

53 — Asiakirjat nro 33.126/2105–2113.

54 — Ks. yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 61 artikla ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 62 artikla.

55 — Ks. mm. asia C-17/98, Emesa Sugar, määräys 4.2.2000 (Kok. 2000, s. I-665, 18 kohta) ja yhdistetyt asiat C-270/97 ja C-271/97, Deutsche Post, tuomio 10.2.2000 (Kok. 2000, s. I-929, 30 kohta).

Jälkimmäisessä tilanteessa halutaan välttää "odottamatonta oikeuskäytäntöä" [56] eli se, että asia ratkaistaisiin sellaisten perusteiden nojalla, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet tai joihin toinen on vedonnut, mutta toisella ei ole ollut tilaisuutta kiistää niitä eikä vastata niihin.

61. Cementirin valitusperuste kuuluu jälkimmäiseen ryhmään ja on perusteeton, sillä vaikka komissio myönsi asiassa CBR vastaan komissio ja asiassa Irish Cement vastaan komissio pidetyissä istunnoissa, että Toscanon muistio oli asiaankuuluva arvioitaessa 14.1.1983 pidettyä kokousta, valituksenalaisen tuomion 155 kohdassa ei myönnetä, että se olisi "loukannut kantajien puolustautumisoikeuksia hallinnollisen menettelyn aikana sillä, että se ei ole antanut oikeutta tutustua tiettyihin tutkinta-aineiston asiakirjoihin". Näin ollen keskustelun sisältö ei ole muuttunut vaan on ollut sama ennen istuntoja ja niiden jälkeen, joten suullisen käsittelyn aloittaminen uudelleen ei ollut tarpeen.

62. Vaikka katsottaisiin, että komission istunnoissa esittämiin lausumiin sisältyisi uusi seikka, jota olisi valittajan mielestä pidettävä myöntämisenä, suullisen käsittelyn uudelleenaloittamisen epääminen ei ole voinut aiheuttaa sille mitään vahinkoa, koska sillä ei olisi ollut mitään esitettävää eikä mitään lisättävää seikkaan, joka jo sellaisenaan oli sen kannalta edullinen. Sen käsitteleminen olisi ollut hyödytöntä.

63. Cementir esittää jälleen palaamista muotokysymyksiin ja niiden koskemattomuuteen. Edellä mainitussa asiassa Arben Kaba antamassani ratkaisuehdotuksessa olen todennut, että "kontradiktorisen menettelyn vaatimuksille annetaan erityinen oikeussuoja vasta silloin, kun sen rikkominen johtaa perusoikeuden loukkaamiseen, eli estää asianosaista käyttämästä puolustautumisoikeuksiaan", [57] ja se, että sellaista seikkaa, joka selvästi on sen kannalta edullinen, ei ole käsitelty, ei aiheuta puolustautumisoikeuksien menettämistä.

c) Toscanon muistion ja muiden asiakirjojen todistusarvo

64. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on arvioinut, että kun tätä seikkaa arvioidaan asianmukaisesti, se ei muuta tilannetta.

56 — Ks. asiassa C-466/00, Arben Kaba, tuomio 6.3.2003 (Kok. 2003, s. I-2219, s. I-2222), 11.7.2002 antamani ratkaisuehdotuksen alaviite 62.

57 — 93 kohta.

65. Valituksenalaisessa tuomiossa sovelletaan 241 kohdassa esitettyä ratkaisuperustetta, jonka lainmukaisuuden olen todennut ensimmäisestä valitusperusteesta esittämissäni näkemyksissä, ja todetaan, että salassa pidetyt asiakirjat eivät olleet sellaisia, että ne olisivat voineet muuttaa komission tosiseikoista muodostamaa versiota toiseksi, sillä Toscanon muistio osoittaa, että 14.1.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa käsiteltiin sementtialan kuumia kysymyksiä, mutta siinä ei kiistetä sitä, että samalla tehtiin vapaan kilpailun vastaisia sopimuksia, joiden olemassaolon komissio päätteli myös suorista asiakirjatodisteista.[58] Kuten huomataan, Cementirin esittämät kysymykset liittyvät pelkkään todistusarvon arviointiin ja riidan tosiseikkojen vahvistamiseen.

66. Muilta osin Cementir astuu jälleen alueelle, jota ei voida tutkia muutoksenhaussa, kun se nojautuu tarkemmitta täsmennyksittä "muistiinpanoihin puheenjohtajaa varten" ja "Cimporin muistioon", jotka sen mielestä tukevat Toscanon muistiota. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut molemmat asiakirjat huomioon ja katsonut, että ne eivät muodosta 14.1.1983 pidetyn kokouksen virallista pöytäkirjaa,[59] jota ei ole laadittukaan, mutta tästä seikasta ei seuraa, että Cembureau-periaatetta ei olisi hyväksytty, ja tämän tosiseikan se katsoo toteennäytetyksi perusteluilla, jotka se esittää valituksenalaisen tuomion 862 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa.

67. Samaa on sanottava muista Cementirin mainitsemista asiakirjoista, joilla se pyrkii osoittamaan, että sopimukset, yhdenmukaistetut menettelytavat ja muut tietyillä maantieteellisillä alueilla toteutetut yhteistoiminnan muodot olivat taustaltaan ja syiltään puhtaasti paikallisia eivätkä liittyneet millään tavoin väitettyyn eurooppalaiseen yhteistoimintajärjestelyyn.

68. On riittävää lukea valituksenalaisen tuomion 1277–1282 ja 1435–1439 kohta, jotta voidaan poissulkea perustelujen puuttuminen, sillä siinä on arvioitu valitusperusteessa tarkoitettuja asiakirjoja ja selitetty syyt siihen, miksi kyseiset Cementirin puolesta puhuvat todisteet eivät olisi johtaneet toisenlaiseen tulokseen, vaikka ne olisivatkin olleet Cementirin käytettävissä hallinnollisessa menettelyssä. Tuomio on päätelmiltään johdonmukainen ja täyttää perusteluvelvoitteet. Se voisi tietenkin olla laajempi, mutta se on omassa asiayhteydessään riittävä selitys. Perusteluvelvoite ei edellytä tuomioistuimelta tyhjentävää kuvausta älyllisestä prosessista, jonka perusteella se on tehnyt tietyn ratkaisun, eikä siinä aseteta sille mitään tiettyä sovellettujen päätelmien laajuutta, intensiteettiä tai ulottuvuutta koskevia vaatimuksia. On

58 — Päätöksen 18, 19 ja 45 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat. Ks. Toscanon muistion osalta tuomion 1122 kohta ja sitä seuraavat kohdat (erityisesti 1130, 1131 ja 1132 kohta).

59 — Ks. tuomion 973 ja 1131 kohta.

riittävää, että päätöksen perusteet todetaan, kuten valituksenalaisessa tuomiossa on tehty.

2) Hintatietojen vaihdon ja Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteiden osalta (kolmannen ja neljännen valitusperusteen toinen kohta)

a) Asianosaisten lausumat

69. Cementir arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole antanut arvoa asiakirjoille, jotka osoittavat, että yhtiön hinnat vaihtelevat eri tekijöiden (alennukset, kuljetuskustannukset jne.) mukaan, perustellen tätä sillä, että vaikka komissio olisi ottanut nämä tekijät huomioon, se olisi päätynyt samaan tulokseen, ja toistaa jälleen, että ne olisivat olleet hyödyllisiä sen puolustuksen kannalta, koska ne osoittivat, että hintatietojen vaihto ei kyennyt edistämään oletetun Cembureau-sopimuksen soveltamista.

70. Komissio esittää, että kolmannen valitusperusteen toinen osa on jätettävä tutkimatta, koska se liittyy tosiseikkojen arviointiin ja siinä toistetaan perustelut, jotka on esitetty jo ensimmäisessä oikeusasteessa, jossa todisteita ei ole otettu vääristyneellä tavalla huomioon eikä ole rikottu mitään säännöksiä tai menetelty ristiriitaisesti, koska mainitut todisteet eivät olisi missään tapauksessa voineet johtaa hallinnollisessa menettelyssä eri lopputulokseen.

71. Niin sanottujen Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteiden osalta valittaja arvostelee sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole ottanut huomioon useita asiakirjoja, jotka osoittavat, että se pyrki osallistumisellaan Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin ainoastaan kaupallisiin tavoitteisiin, kuten kreikkalaisen yrityksen Heraclesin 23.7.1986 pidetyn hallituksen kokouksen pöytäkirja.[60] Se viittaa myös asiakirjoihin, jotka osoittavat, että tietyt italialaistuottajat olivat ryhtyneet Cembureaun ulkopuolella toimenpiteisiin suojellakseen markkinoitaan Kreikasta peräisin olevalta tuonnilta,[61] ja tiettyihin muihin asiakirjoihin, jotka kuvaavat Kreikasta Italian markkinoille suuntautuvan tuonnin voimakkuutta ja poissulkevat sen, että voisi olla olemassa kotimarkkinoiden rajojen kunnioittamista koskeva eurooppalainen sopimus.[62] Cementir väittää, että koska ei ole suoria todisteita siitä, että sen liittyminen Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin olisi yhteydessä European Task Forcen piirissä käytyihin keskusteluihin, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole arvioinut asianmukaisesti mainittujen asiakirjojen, jotka antavat erilaisen kuvan tosiseikoista, hyväksymisen merkitystä.

60 — Asiakirjat nro 33.126/19878-19880.

61 — Asiakirjat nro 33.126/2945-2951, 2934, 2935, 2954-2966 ja 3065-3068.

62 — Asiakirjat nro 33.126/19369-19377, 18387, 19389, 19401, 19410, 19412, 19433, 19781, 19889, 20001, 20124-20137, 20140-20156, 20275-20282 ja 20294.

72. Komission mielestä valituksenalaisen tuomion 3387–3396 kohdassa on arvioitu kyseisiä asiakirjoja asianmukaisesti, mistä syystä menettelyn lopputulos olisi ollut sama, vaikka niihin olisi tutustuttu hallinnollisessa menettelyssä.

b) Valitusperuste, jonka tutkittavaksi ottamisen edellytykset puuttuvat ja joka on perusteeton. Viittaus

73. Komissio toteaa perustellusti, että Cementir ei kolmannen ja neljännen valitusperusteen toisessa kohdassa esitä mitään sensuuntaista, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi ottanut todisteet vääristyneellä tavalla huomioon, eikä siinä vedota mihinkään ristiriitaisuuksiin tuomion perusteluissa tai mainita säännöksiä, joita olisi rikottu. Näin ollen sen valitus merkitsee ainoastaan sitä, että se on eri mieltä valituksenalaisen tuomion 1773, 1775, 1776 ja 3392–3396 kohdasta, eikä perustetta siten voida tutkia.

74. Todellisuudessa Cementir valittaa siitä, että asiakirjat, joihin se viittaa ja joihin se ei saanut tutustua hallinnollisessa menettelyssä, osoittavat sen, että tietojenvaihdon kautta annetut tiedot eivät olleet yrityskohtaisia ja että näin ollen niitä ei voitu käyttää Euroopan eri sementintuottajien soveltamien hintojen tarkkaan määrittämiseen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa komission ottaneen tämän seikan asianmukaisesti huomioon päätöksessä. [63]

75. Samoin on meneteltävä niiden asiakirjojen osalta, jotka koskevat Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteitä ja joilla Cementir pyrki osoittamaan, että sen osallistuminen Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin tapahtui yksinomaan kaupallisin perustein, että muut italialaistuottajat olivat ryhtyneet samanlaisiin toimenpiteisiin Cembureau-periaatteesta riippumatta ja että sementintuonti Kreikasta oli määrällisesti merkittävää. Valituksenalaisen tuomion 3393–3395 kohdassa käytetään johdonmukaista ja perusteltua esitystapaa, jonka perusteella käy selväksi, että huomautukset, joita Cementir olisi kyennyt esittämään näiden todisteiden perusteella hallinnollisessa menettelyssä, eivät olisi johtaneet toisenlaiseen tulokseen.

76. Kun valittajana oleva yhtiö "arvostelee" tätä tuomion päätelmää, se virittää keskustelun, joka on käyty jo ensimmäisen valitusperusteen yhteydessä, mistä syystä viittaan tästä aiheesta edellä esittämiini näkemyksiin.

63 — Ks. 47 perustelukappaleen 14 kohta.

77. Näin ollen kolmannen ja neljännen valitusperusteen toinen kohta on myös hylättävä.

2. *Oikeudelliset virheet ja perustelujen puutteellisuus*

A Cembureau-sopimuksen tutkimisen yhteydessä (toisen valitusperusteen ensimmäinen kohta)

1) Asianosaisten lausumat

78. Cementirin mukaan selvitys, joka on tehty valituksenalaisen tuomion 861–1095 kohdassa Cembureau-sopimuksen olemassaolosta, on perusteluiltaan puutteellinen, ja siinä on luonnehdittu tosiseikkoja oikeudellisesti virheellisellä tavalla, jolloin todisteet on otettu vääristyneellä tavalla huomioon.

79. Sen mielestä se, että tiettyjen yritysten välillä vallitsi yksimielisyys Cembureau-sopimuksesta, olisi pitänyt näyttää toteen pitävillä ja selvillä todisteilla, jotka eivät olisi jättäneet sijaa minkäänlaisille järkeville epäilyksille. Niiden puuttuessa asiassa Hüls vastaan komissio annetussa tuomiossa [64] vahvistettu perustavanlaatuinen syyttömyysolettaman periaate estää sen, että päätöksen kohteena olevien yritysten ja yritysten yhteenliittymien voitaisiin katsoa rikkoneen millään tavoin EY:n perustamissopimuksen 85 artiklaa, mistä syystä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole arvioinut asianmukaisesti sen erityisasemaa ja sen esittämä oikeudellinen luonnehdinta on ollut virheellinen.

80. Komissio esittää, että asiaan liittyvien tosiseikkojen vahvistaminen ei ole yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä. Nyt käsiteltävässä asiassa ei ole otettu todisteita vääristyneellä tavalla huomioon, joten Cementirin valitusperuste ei koske oikeuskysymystä, jota yhteisöjen tuomioistuimen olisi valvottava, vaan peruste on sen mielestä jätettävä tutkimatta.

a) Kutsu 14.1.1983 pidettyyn valtuuskuntien johtajien kokoukseen [65]

81. Cementirin mielestä kutsu 14.1.1983 pidetyn valtuuskuntien johtajien kokoukseen ei osoita sitä, että se olisi osallistunut Cembureau-sopimukseen. Syyt ovat seuraavat: 1) se sai ainoastaan virallisen kutsun, jossa ei viitattu millään tavoin sementinkuljetuksiin kyseiseen sopimukseen liittyneiden maiden välillä; 2) Braz de Oliveiran kirje

64 — Asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4287).

65 — Asiakirja nro 33.126/11559.

osoitettiin ainoastaan kahdelle yritykselle, joista toinen oli irlantilainen ja toinen tanskalainen; 3) se ei osallistunut 5.11.1982 pidettyyn hallituksen kokoukseen, jossa todettiin tarve suojella sementtiteollisuutta "asianmukaisin toimenpitein"; ja 4) se ei saanut Van Hovelle osoitettua teleksiä.

82. Komission mielestä tätä perustetta ei voida tutkia, sillä se liittyy ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tosiseikkoja koskevaan arviointiin. Valituksenalaista tuomiota ei ole perusteltu riittämättömästi eikä siinä ole oikeudellista virhettä: 935 ja 936 kohdasta ilmenee, että 14.1.1983 pidettyä tapaamista varten laaditut kaksi kokouskutsua eivät olleet ristiriidassa keskenään. Siinä ei arvioida virheellisesti Cementirin erityistä asemaa, minkä vahvistaa Van Hovelle osoitettu teleksi, johon sisältyi tammikuussa 1983 pidetyn kokouksen esityslista.

b) 14.1.1983 pidetyn kokouksen kulkuun liittyvät asiakirjat

83. Cementir esittää viisi perustelua, jotka on komission mukaan jätettävä tutkimatta ja joilla Cementir pyrkii osoittamaan, että päivämäärillä, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ottanut huomioon, ei kyetä syyttömyysolettaman edellyttämällä selvyydellä ja varmuudella osoittamaan sen osallistuneen Cembureau-sopimuksen tekemiseen 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa.

i) Puheenjohtajan alustus

84. Cembureaun puheenjohtajan alustuksen alustava sanamuoto ei valittajan mielestä osoita kilpailunvastaisen sopimuksen tekemistä, vaan siinä ilmaistaan ainoastaan halu sopia mahdollisista ohjeista. Komissio väittää, että luonnoksen laativat Cembureaun johtajat Dutron ja Collis.

ii) Kokouksen pöytäkirjan puuttuminen

85. Cementirin mielestä päätös olla laatimatta pöytäkirjaa kokouksesta ei ole suora ja positiivinen todiste Cembureau-sopimuksen tekemisestä. Komissio katsoo, että valituksenalaisen tuomion 962, 964 ja 972–976 kohdassa on perusteltu asianmukaisesti keskustelujen kirjaamatta jättämistä, johon alustuksen luonnoksessa viitataan perustellen sitä niiden luottamuksellisuudella.

iii) Blue Circlen muistiot [66]

86. Cementir vetosi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa siihen, että Blue Circlen muistiot laativat kolmannet osapuolet, että se ei tiennyt niiden olemassaolosta ja että ne eivät koskeneet sitä suoraan,[67] mutta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että kyseisissä asiakirjoissa viitattiin myös siihen vaaraan, että tuonti lisäisi kansallisten markkinoiden ylijäämiä. Tämä arviointi on pelkkää arvailua eikä varma indisio (ja vielä vähemmän suora todiste) sen osallistumisesta päätöksessä todettuihin tekoihin. Komissio kiistää perustelujen puuttumisen ja viittaa valituksenalaisen tuomion 885 ja 886 kohtaan, joissa osoitetaan asianmukaisesti, että polkumyynnillä tapahtuvaan tuontiin liittynyt ongelma liittyi läheisesti Cembureau-sopimuksen noudattamiseen, mistä syystä Blue Circlen muistiolla on huomattavaa todistusarvoa, sillä on merkittävää, että Espanjan valtuuskunnan johtaja (joka oli mukana tässä saalistustoimenpiteessä) osallistui 14.1.1983 pidettyyn kokoukseen.

iv) Kalogeropoulosin lausunto [68]

87. Cementir katsoo, että kolmannelta osapuolelta peräisin oleva vuonna 1986 päivätty asiakirja ei voi olla suora todiste sen liittymisestä Cembureau-sopimukseen. Komissio vastaa, että Kalogeropoulosin lausunto koski lähtökohtaisesti kaikkia Euroopan sementintuottajia ja että olisi ollut epäjohdonmukaista, jos ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi antanut todistusarvon ainoastaan asiakirjalle, jossa olisi mainittu nimeltä kaikki kotimarkkinoiden jakamisesta tehtyyn sopimukseen osallistuneet yritykset.

c) 19.3.1984 pidetty valtuuskuntien johtajien kokous

88. Cementir esittää, että koska se ei ole ollut läsnä tässä tapaamisessa, se, että Cembureau-sopimus katsotaan vahvistetun tässä kokouksessa, ei voi koskea Cementiriä.

89. Komissio vastaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole arvioinut valittajana olevan yhtiön vastuuta niiden kokousten lukumäärän perusteella, joihin se osallistui, ja että 19.3.1984 pidetyllä kokouksella on merkitystä, koska sen perusteella kiellettyjen sopimusten olemassaolo ja sisältö olivat ymmärrettävissä. Cementirin osallistumista koskeva ongelma on toisella tasolla. Joka tapauksessa päätös määrätä seuraamus osallistumisesta Cembureau-sopimukseen on asianmukaisesti perusteltu, vaikka yrityksen osallistumista mihinkään täytäntöönpanotoimiin ei olekaan näytetty toteen.

66 — Asiakirjat nro 33.126/11332–11334 ja 11335–11337.

67 — Tämän näkemyksen mukaan muistiot liittyivät Itä-Eurooppasta ja Espanjasta (joka tuolloin ei ollut vielä liittynyt Euroopan yhteisöön) peräisin olevaan polkumyyntituontiin.

68 — Asiakirjat nro 33.126/19875–19877.

d) 7.11.1984 pidetty valtuuskuntien johtajien kokous

90. Cementir kyseenalaistaa sen, että valtuuskuntien johtajat olisivat ilmaisseet liittymisensä kotimarkkinoiden jakamista koskeneeseen sopimukseen. Syyttömyysolettamaa on näin ollen loukattu. Riippumatta mistään kotimarkkinoiden rauhoittamista koskevasta säännöstä Euroopan tuottajat eivät olisi voineet olla hyväksymättä sitä, että mahdolliset tuotannon ylijäämät löytäisivät tiensä Euroopan alueen ulkopuolelle. Tästä näkökulmasta kreikkalais-espanjalaista sopimusta koskenut "myötätunto" ei ole merkki Cembureau-sopimuksen olemassaolosta.

91. Myös perustelut ovat ristiriitaiset, sillä toisaalta väitetään, että päätöksessä on nojauduttu ainoastaan suoriin todisteisiin, ja toisaalta otetaan huomioon seikkoja, jotka ovat pelkkiä päätelmiä.

92. Komission mielestä asiassa kyseenalaistetaan jälleen riidan tosiseikkoja koskevia toteamuksia, mistä syystä tutkittavaksi ottamisen edellytykset eivät tässäkään tapauksessa täyty. Vaikka Cembureau-sopimuksella olisikin tavoiteltu yhteisön sementtimarkkinoiden vakautta, viennin jännitteet vaikuttavat hintoihin yhteisön sisällä, jonne tuottajien on täytynyt väistämättä sijoittaa osa ylituotannostaan. Oli johdonmukaista, että nämä ongelmat päätyivät valtuuskuntien johtajien käsiteltäviksi, kuten valituksenalaisen tuomion 1031–1033 kohta osoittaa.

e) Muut arviointiperusteet

93. Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kiinnittänyt vain vähän huomiota seikkoihin, jotka ovat tärkeitä tiettyjen yritysten menettelytapojen luonnehtimisen kannalta: 1) vuosina 1983–1985 pidettiin muita valtuuskuntien johtajien kokouksia, joissa ei käsitelty millään tavoin sementin yhteisönsisäistä kauppaa eikä väitettyä Cembureau-sopimusta; 2) valittaja osallistui ainoastaan kahteen viidestä kokouksesta, jotka pidettiin tämän kolmivuotiskauden aikana; ja 3) sillä ei ollut juurikaan mielenkiintoa Cembureau-järjestöön, koska ennen vuotta 1983 se ei ollut osallistunut yhteisönsisäiseen kauppaan vaan toiminut yksinomaan alueellisen asiakaskunnan parissa. Koska todisteet ovat olleet hajanaisia, epävarmoja ja moniselitteisiä, on ollut epäasianmukaista jättää tällaiset seikat huomiotta.

94. Komissio esittää jälleen oikeudenkäyntiväitteen ja toteaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen selvitys on ollut täydellinen ja harkittu, sillä se ei ole jättänyt huomiotta toukokuussa 1983 ja

kesäkuussa 1985 pidettyjä kokouksia vaan on täsmentänyt, että vaikka yhteisönsisäinen kauppa ei ollut niiden aiheena, tämä ei kumonnut asiakirjatodisteita, jotka osoittivat 14.1.1983 ja 7.11.1984 pidettyjen kokousten lainvastaisuuden.

2) Valitusperuste, jota ei voida tutkia...

95. Tämä valitusperuste ei ulotu riidan tosiseikkojen vahvistamista pidemmälle, mistä syystä sitä ei voida tutkia. Yhteisöjen tuomioistuin voi ainoastaan korjata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tekemän oikeudellisen virheen, mutta se ei voi koskaan arvioida asian tosiseikastoa, sanotun kuitenkaan rajoittamatta tosiseikaston oikeudelliseen luonnehdintaan kohdistettavaa valvontaa. [69]

3) ...ja joka on perusteeton

96. On kiinnitettävä huomio ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menettelytapaan sen pysyttäessä osittain komission todisteista esittämät arvioinnit. Tiettyjen asiakirjatodisteiden, joita se piti suorina todisteina, [70] perusteella se päätteli, että 14.1.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa tehtiin tuolloisen EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen sopimus, jonka tavoitteena oli "varmistaa kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja säännellä maasta toiseen suuntautuvia sementtitoimituksia eli jakaa markkinat" ja joka vahvistettiin 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa. [71] Cementir, joka oli Cembureaun välitön jäsen, osallistui molempiin näihin kokouksiin, minkä perusteella komissio saattoi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen hyväksymän perusteen mukaisesti päätellä sen osallistuneen yhteistoimintajärjestelyyn, kun se ei myöskään ollut millään tavoin ilmaissut irrottautuvansa järjestelystä. [72]

97. Tällainen presumptionäytön käyttäminen on täysin sallittua [73] ja syyttömyysolettaman periaatteen mukaista. Siinä todetaan toteennäytetyiksi tietyt syyllisyyden osoittavat tosiseikat johdonmukaisuuteen ja järkeen sekä yleiseen käsitykseen ja

69 — Ks. ratkaisuehdotus, jonka olen esittänyt 3.5.2001 asiassa C-315/99 P, Ismeri Europa v. tilintarkastustuomioistuin, jossa annettiin tuomio 10.7.2001 (Kok. 2001, s. I-5281, 27 kohta) ja kyseisen ratkaisuehdotuksen alaviitteessä 17 mainitut tuomiot sekä kyseisessä asiassa Ismeri Europa v. tilintarkastustuomioistuin annetun tuomion 19 kohta. Ks. yhteisöjen tuomioistuimen viimeisimmistä ratkaisuista yhdistetyt asiat C-280/99 P–C-282/99 P, Moccia Irme ym. v. komissio, tuomio 21.6.2001 (Kok. 2001, s. I-4717, 78 kohta).

70 — Päätöksen 18, 19 ja 45 perustelukappaleessa mainitut. Ks. tuomion 861 kohta ja sitä seuraavat kohdat. Erityisesti 875–901 kohta Blue Circlen sisäisten muistioiden osalta; 902–913 kohta Kalogeropoulosin lausunnon osalta; 930–941 kohta 14.1.1983 pidetyn valtuuskuntien johtajien kokouksen kokouskutsun osalta; 959–969 kohta Cembureaun puheenjohtajan alustuksen luonnoksen osalta; 971–976 kohta kyseisen kokouksen pöytäkirjan puuttumisen osalta ja 1028–1046 kohta 7.11.1984 pidetyn Cembureau-sopimuksen vahvistaneen kokouksen osalta.

71 — Ks. päätöksen 45 perustelukappaleen 9 kohta ja tuomion 1003, 1046, 1086 ja 1095 kohta.

72 — Ks. valituksenalaisen tuomion 1343–1345, 1352, 1353, 1376, 1391, 1400 ja 1401 kohta.

73 — Ks. asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4125, 96 kohta); em. asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4287, 155 kohta) ja asia C-235/92 P, Montecatini v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok. 1999, s. I-4539, 181 kohta).

kokemukseen perustuvan arvioinnin perusteella. Siinä yhteydessä on otettava lähtökohdaksi tietyt toteennäytetyt tapahtumat, joiden perusteella voidaan inhimillisen arvostelukyvyn sääntöjen mukaisen mentaalisen prosessin välityksellä katsoa tiettyjen seikkojen olevan selviä eli riittävästi perusteltuja.

98. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on suorittanut tämän tehtävän. Se on ottanut lähtökohdaksi kiistattomat tosiseikat (kokousten pitäminen, sopimusten tekeminen niiden aikana, Cementirin osallistuminen kahteen näistä tapaamisista, se, että se ei ole irrottautunut yhteistoimintajärjestelystä) ja katsoo toteennäytetyksi, että on ollut olemassa yhteistoimintajärjestely, johon se on osallistunut. Tämä näkemys on järkevä, ja sitä on mielestäni selvitetty riittävästi valituksenalaisessa tuomiossa.

99. Sen sijaan olisi mielestäni asiaankuulumatonta tarkastella jokaista todistetta erikseen vaihtoehtoisen arvioinnin esittämiseksi ja etsiä mahdollisia ristiriitaisuuksia eri asiakirjojen väliltä.

100. Siinäkin tapauksessa, että omaksuisin Cementirin ehdottaman epätäydellisen ja vääristyneen näkemyksen, sen väitteet olisivat perusteettomia.

a) 14.1.1983 pidetty kokous

i) Kokouskutsu

101. Braz de Oliveiran kirje, 5.11.1982 pidetty hallituksen tapaaminen ja Van Hovelle lähetetty teleksi ovat todisteita, joita komissio on käyttänyt osoittaakseen, että 14.1.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa tehtiin sementin kotimarkkinoiden rauhoittamista koskenut sopimus, joten on hyvin vähämerkityksistä, että kyseistä kirjettä ei osoitettu Cementirille, että se ei osallistunut tapaamiseen ja että se ei saanut teleksiä, koska sen vastuu yhteistoimintajärjestelystä perustuu sen osallistumiseen 14.1.1983 pidettyyn kokoukseen. Nämä kolme todistetta sijoittuvat aikaisempaan vaiheeseen (jolloin piti osoittaa sopimuksen olemassaolo) kuin se, johon valittajana oleva yritys pyrkii ne sijoittamaan (kunkin yrityksen osallistumisen ja vastuun osoittamisen vaihe).

102. Valituksenalaisen tuomion 930–940 ja 979 kohdassa korostetaan lisäksi Braz de Oliveiran kirjeen todistusarvoa.

ii) Kokouksen kulku

103. Cembureaun puheenjohtajan alustuksen luonnoksessa ilmaistiin halu siitä, että läsnä olleet yritykset ja yritysten yhteenliittymät tekisivät sopimuksen "tietyistä pelisäännöistä, joiden noudattaminen on meidän kaikkien edun mukaista",[74] ja ilmoitettiin, että päätöksistä ja keskusteluista ei laadittaisi pöytäkirjaa.[75] Valituksenalaisen tuomion 960, 964, 966, 968, 969, 972, 973 ja 976 kohdassa arvioitiin asianmukaisesti eri todisteita. Niissä todetaan, että Cembureaun puheenjohtaja halusi 14.1.1983 pidetyn valtuuskuntien johtajien kokouksen osallistujien tekevän sopimuksen "pelisäännöistä" ja päätti niiden salassapitämiseksi siitä, ettei pöytäkirjaa laadittaisi. Niissä selitetään yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella, että kyseinen sopimus on EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen, ja selitetään syyt siihen, miksi alustuksen luonnosta pidettiin Cembureaun puheenjohtajan laatimana ja miksi päätöstä olla laatimatta kokouksesta pöytäkirjaa voitiin pitää ilmauksena halusta pitää keskustelujen ja tehtävien sopimusten sisältö salassa.

104. Sillä, että Cementir ei osallistunut Blue Circlen muistioiden laadintaan eikä tiennyt niistä, ei ole merkitystä niistä syistä, jotka olen esittänyt edellä kokouskutsuun liittyvien asiakirjojen osalta. Blue Circlen muistioita ei ole käytetty osoituksena valittajana olevan yhtiön osallistumisesta Cembureau-sopimukseen vaan sopimuksen olemassaolon toteennäyttämiseksi.

105. Väitteet, joita Cementir on tältä osin esittänyt perustelujen puuttumisesta, eivät voi johtaa mihinkään. Ratkaisuehdotuksessa, jonka olen esittänyt tänään asiassa C-205/00 P, Irish Cement Limited, olen todennut, että tuomion perusteluihin liittyvät väitteet ja erityisesti sinnikkyys, jolla ne esitetään, ovat asiaankuulumattomia. Tuomioistuimen ratkaisua, jonka osuus oikeustapauskokoelmasta on lähes 1 700 sivua ja joka on 5134-kohtainen ja jossa vahvasti syntetisoimalla järjestetään, kiteytetään ja systematisoidaan 41 kantajan esittämät päätelmät ja vastataan niihin kaikkiin, ei voida mitenkään pitää perustelemattomana. Vastaus johonkin yksittäiseen perusteluun on tietenkin saattanut jäädä antamatta ja tietyn kohdan, kun se irrotetaan asiayhteydestään, tarkastelu saattaa paljastaa ilmeisiä ristiriitaisuuksia, mutta nimenomaan yhtenä ja yhtenäisenä tekstinä ratkaisu ilmenee monissa tapauksissa implisiittisesti asian käsittelystä.[76] Tästä syystä tuomion sisällön osittainen ja vääristynyt tulkinta on hylättävä, vaikka se olisi ymmärrettävissä puolustautumisoikeuksien laillisen käyttämisen kannalta.

74 — Ks. valituksenalaisen tuomion 959 kohta.

75 — Ks. tuomion 962 kohta.

76 — Ks. kyseisen ratkaisuehdotuksen 126 ja 127 kohta.

106. Valituksenalaisen tuomion 885 ja 886 kohdassa yhdistetään tuonti yhteisön ulkopuolelta polkumyyntihinnoilla kotimarkkinoiden rauhoittamisen politiikkaan ja selitetään, että Blue Circlen muistiot osoittavat Cembureau-sopimuksen olemassaolon. Cementir on jälleen eri mieltä ensimmäisessä oikeusasteessa toteutetusta todistusaineiston arvioinnista.

107. Cementir katsoo, että väitteitä, joita se on esittänyt Kalogeropoulosin muistiosta, ei ole ymmärretty oikein, mistä syystä valituksenalaisen tuomion 910 kohdassa annettu vastaus ei ole riittävä. Kolmannen osapuolen laatima vuonna 1986 päivätty asiakirja, jossa viitattiin Yhdistyneeseen kuningaskuntaan suuntautuneeseen sementinvientiin, ei voi olla suora todiste siitä, että se olisi suostunut Cembureau-sopimuksen tekemiseen. Kyseistä lausuntoa ei ole kuitenkaan käytetty osoittamaan sitä, että Cementir olisi suostunut Cembureau-sopimukseen, vaan sen toteennäyttämiseksi, että oli olemassa kaikkien Euroopan tuottajien välinen sopimus kotimarkkinoiden rauhoittamisesta.[77]

b) 19.3.1984 pidetty kokous

108. Valittajana olevan yhtiön tästä tapaamisesta, johon se ei osallistunut, esittämä selitys ei ole järkeenkäypä. Ensin komissio ja tämän jälkeen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesivat, että 19.3.1984 pidetyssä tapaamisessa vahvistettiin Cembureau-sopimus, kuten myös 7.11. samana vuonna pidetyssä kokouksessa. Ne ovat myös todenneet, että Cementir, joka oli Cembureaun välitön jäsen, kuului yhteistoimintajärjestelyyn sen vuoksi, että se osallistui kahteen kokoukseen,[78] mutta kuten komissio toteaa vastauskirjelmässään, kunkin yrityksen osallistumisten lukumäärä ei ole vaikuttanut niiden osalta huomioon otettujen menettelytapojen vakavuuteen eikä seuraamuksen määrään.

c) 7.11.1984 pidetty kokous

109. Valituksenalaisen tuomion 1031–1037 kohdassa todetaan, että 7.11.1984 pidetyssä kokouksessa vahvistettiin Cembureau-sopimus tukemalla Kreikan ja Espanjan sementintuottajien ylituotannon kanavointia, jotta Euroopan markkinoiden joutuminen epätasapainoon voitaisiin välttää. Arvioinnissa otetaan huomioon kokouksen pöytäkirjan ja seuraavana päivänä pidetyn hallituksen kokouksen pöytäkirjan lisäksi 12.11.1984 päivätyt summary notes -muistiinpanot, joiden perusteella tuomiossa päätellään, että kreikkalais-espanjalaista sopimusta tuettiin "Euroopan

77 — Ks. tuomion 903 ja 910 kohta.

78 — Ks. kyseisen tuomion 1302, 1345 ja 1352 kohta.

markkinoiden epävakauden välttämiseksi", ja 1.12.1983 päivätty Blue Circlen sisäinen muistio, josta ilmenee, että "kotimarkkinoiden rauhoittaminen ja viennin kanavointi kulkivat rinnakkain".

110. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen noudattamasta ajattelutavasta voidaan olla enemmän tai vähemmän yhtä mieltä, mutta missään tapauksessa siinä ei voida katsoa olevan sellaisia virheitä, että yhteisöjen tuomioistuin voisi niiden perusteella astua sellaiselle alueelle, joka on siltä lähtökohtaisesti kielletty, kuten todisteiden arviointi.

111. Pitää paikkansa, että kun 7.11.1984 pidettyä kokousta tarkastellaan erikseen, se ei osoita mitään, mutta kun sitä tarkastellaan yhdessä muiden sitä kuvaavien asiakirjojen ja tammikuussa 1983 ja maaliskuussa 1984 pidettyjen tapaamisten valossa, mukaan lukien sen valmisteluun ja kulkuun liittyvät asiakirjat sekä myöhemmät täytäntöönpanotoimet, komission ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmät saavat täyden merkityksensä. Kuten impressionistista maalausta, tilannetta on tarkasteltava kauempaa kokonaiskuvan saamiseksi ja sen täydelliseksi ymmärtämiseksi.

112. Valittajana oleva yhtiö erehtyy myös siltä osin kuin se väittää tuomion perustelujen olevan ristiriitaisia, kun suorana todisteena on pidetty seikkaa, joka sen mielestä on pelkkä päätelmä. Se sekoittaa keskenään todistusaineiston ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen johdonmukaiset päätelmät. Pöytäkirjat ja muut käytetyt asiakirjat ovat selvästi suoria, aineellisia ja konkreettisia todisteita, joita asiayhteydessään arvioimalla ja arvottamalla on voitu todeta, että Cembureau-sopimus oli olemassa.

d) Muut arviointiperusteet

113. Cementir arvostelee jälleen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen todistusaineistoa koskevaa arviointia ja sekoittaa keskenään oikeuden saada tuomioistuimelta vastaus ja halun saada vaatimuksiin toivottu vastaus. Valituksenalaisessa tuomiossa todetaan, että vaikka 30.5.1983 ja 10.6.1985 pidetyissä kokouksissa ei olisi keskusteltu yhteisön sisäisestä kaupasta, "tämä seikka ei kuitenkaan saattaisi uuteen valoon niitä lukuisia asiakirjatodisteita, joista ilmenee, että kotimarkkinoiden rauhoittamista koskeva sopimus tehtiin ja sen jälkeen vahvistettiin 14.1.1983, 19.3. ja 7.11.1984 pidetyissä kokouksissa". [79]

114. Kaiken kaikkiaan Cementirin toisen valitusperusteen ensimmäinen kohta on hylättävä tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisen vuoksi sekä perusteettomana.

79 — 1049 kohta.

B Hintatietojen vaihtamisen tutkimisen yhteydessä (kolmannen valitusperusteen ensimmäinen kohta)

b) Hintatietojen säännöllinen vaihtaminen (päätöksen 2 artiklan 2 kohta)

1) Asianosaisten lausumat

a) Hintatietojen satunnainen vaihtaminen valtuuskuntien johtajien kokouksissa (päätöksen 2 artiklan 1 kohta)

115. Valittajana oleva yhtiö valittaa siitä, että sen on katsottu osallistuneen tähän kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska a) vaihdetuilla tiedoilla ei ollut kilpailun kannalta merkitystä; b) 14.1.1983 pidettyä kokousta varten laadittu Cembureaun puheenjohtajan alustuksen luonnos oli yleisluontoinen teksti, josta ei voida päätellä vaihdettujen tietojen kilpailunvastaisuutta ja c) 19.3.1984 pidettyyn tapaamiseen liittyviä asiakirjoja ei voida soveltaa Cementiriin, koska se ei ollut paikalla.

116. Komission mielestä tätä perustetta ei voida tutkia, koska siinä toistetaan ensimmäisessä oikeusasteessa esitettyjä perusteluja.

117. Cementir toistaa arvionsa Cembureaun puheenjohtajan alustuksen luonnoksesta eikä ymmärrä, miten jo ennen 14.1.1983 käytössä ollut tunnettujen tietojen vaihtamista koskeva järjestelmä voisi olla lainvastainen. Se korostaa, että kolmansien osapuolten laatimat 19.3.1984 pidettyyn kokoukseen liittyvät asiakirjat, joiden vastaanottajana se ei ole ollut ja jotka liittyvät tapahtumaan, johon se ei osallistunut, eivät koske sitä. Kansallisia keskihintoja koskenutta asiakirjaa ei jaettu tammikuussa 1983 pidetyssä tapaamisessa vaan 30.5.1983 pidetyssä tapaamisessa, johon se ei osallistunut. Cementirin mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten vääristänyt tutkittuja todisteita ja esittänyt riittämättömät perustelut.

118. Komission mielestä tämä peruste on jätettävä tutkimatta, koska Cementir toistaa ensimmäisessä oikeusasteessa esittämäänsä. Se lisää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätelmät ovat selviä ja että valittajana oleva yhtiö ei selitä sitä, miksi valtuuskuntien johtajien kokouksissa tapahtuneet hintatietojen vaihdot eivät voineet kuulua säännölliseen vastavuoroiseen tietojenvaihtojärjestelmään. Ensin mainittu menettelytapa on osa jälkimmäistä menettelytapaa. Tietojenvaihto, joka oli ollut lainmukaista ennen Cembureau-sopimuksen tekemistä, valjastettiin vuodesta 1983 lähtien kilpailunvastaisten tavoitteiden käyttöön. Asiavirhe,

joka koskee kotimaisten hintataulukoiden jakelun päivämäärää, vahvistaa sen näkemyksen. Vaikka tiedot olisi jaettu kokouksessa, jossa Cementir ei ollut läsnä, se ei kumoa muita todisteita, joka liittyvät yhteistoimintajärjestelyn lainvastaisuuteen.

2) Cementir ja hintatietojen vaihto

119. Komission esittämä oikeudenkäyntiväite on perusteeton. On riittävää lukea valituskirjelmän III.1 kohta, jotta voidaan huomata, että sen lisäksi, että Cementir toistaa ensimmäisessä oikeusasteessa esitetyt perustelut, se arvostelee valituksenalaisessa tuomiossa annettua vastausta.

120. Valittaja ei kiistä hintatietojen vaihdon olemassaoloa mutta korostaa 14.1.1983 ja 19.3.1984 pidetyissä kokouksissa tapahtuneen tietojenvaihdon osalta [80] ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen myöntäneen, ettei se osallistunut jälkimmäiseen kokoukseen. [81]

121. Tanskassa, Irlannissa, Kreikassa, Italiassa, Portugalissa, Saksassa, Ranskassa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa sovellettujen hintojen säännöllistä vaihtoa ei ole myöskään kyseenalaistettu, [82] kuten ei myöskään Cementirin osallistumista siihen 1.1.1984 ja 31.12.1988 välisenä aikana. [83] Komission mukaan ratkaiseva seikka on se, että tämä menettelytapa, joka oli ollut käytössä vuodesta 1981 lähtien, oli vuodesta 1984 alkaen Cembureau-sopimuksen yksi täytäntöönpanokeino, koska sillä helpotettiin sopimuksen täytäntöönpanoa. [84]

122. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyy tämän päätelmän täysin toteennäytettyjen ja kiistattomien tosiseikkojen perusteella: 1) valtuuskuntien johtajien kokoukset, joissa ilmaistiin huoli siitä, että tietyt hinnat olivat selvästi laskeneet ja joissa harjoitettiin tätä koskevaa tietojenvaihtoa; 2) taulukko "kotimaiset hinnat", johon viitataan valituksenalaisen tuomion 1646 kohdassa ja joka jaettiin 30.5.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa; [85] 3) tietojenvaihto, joka osoitti Cembureaun jäsenten sijaintimaiden välisten

80 — Ks. valituksenalaisen tuomion 1470 kohta.

81 — Ks. 1571 kohta ja tuomion tuomiolauselman 39 kohdan toinen luetelmakohta.

82 — Ks. tuomion 1577 kohta. On otettava huomioon, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kumonnut Belgian, Alankomaiden ja Luxemburgin hintoja koskeneen päätöksen 2 artiklan 2 kohdan a alakohdan.

83 — Ks. tuomion 1751–1755 ja 4400 kohta.

84 — Päätöksen 47 perustelukappaleen 13 kohta.

85 — Tuomiossa todetaan virheellisesti, että kyseessä oli 14.1.1983 pidetty kokous, mutta päätöksen 16 perustelukappaleen 5 kohdassa viitataan 30.5.1983 pidettyyn kokoukseen.

hintaerojen suuntaukset [86] ja antoi tietoa, jonka perusteella hinnat voitaisiin asettaa vientihoukutukset poistavalle tasolle. [87] Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päättelee näiden seikkojen perusteella, että tätä säännöllistä tietojenvaihtoa käytettiin Cembureau-sopimuksen tekemisen jälkeen sen täytäntöönpanon helpottamiseen. [88]

123. Tässä yhteydessä Cementirin väitteet ovat täysin epäjohdonmukaisia.

124. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perustelee riittävästi sitä, että vaihdetut tiedot eivät ainoastaan olleet kilpailun kannalta merkityksellisiä vaan että niitä vaihdettiin kotimarkkinoiden rauhoittamisesta tehdyn sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. [89] Se, että tiedot olivat julkisia, ei estä sitä, että niitä jaettiin yhteistyötarkoituksessa ja Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanon helpottamiseksi. Lisäksi menettely, joka on lähtökohtaisesti sallittu, voi muuttua lainvastaiseksi, mikäli se valjastetaan kilpailua rajoittavan yhteistoimintajärjestelyn käyttöön. [90]

125. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt perustelut sille, että 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa jaettiin hintatietoja, ja maininnut asiakirjat, joiden perusteella se on vakuuttunut tästä. [91]

126. Cementirin osalta ei ole otettu huomioon 19.3.1984 pidettyyn kokoukseen liittyviä asiakirjoja, sillä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole katsonut sen osallistuneen tavallisen sementin hintatietojen vaihtamiseen. Valittaja sekoittaa jälleen kaksi peräkkäistä vaihetta: kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisen ja päätöksen adressaatteina olevien eri yritysten ja yritysten yhteenliittymien osallistumisen sen toteuttamiseen.

127. On kiistatonta, että taulukkoa "kotimaiset (verottomat) hinnat" ei jaettu 14.1.1983 pidetyssä valtuuskuntien johtajien kokouksessa, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin virheellisesti toteaa, vaan 30.5.1983 pidetyssä kokouksessa, [92] mutta tällä virheellä ei ole Cementirin väittämiä vaikutuksia.

128. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole käyttänyt kyseistä asiakirjaa

86 — Ks. tuomion 1643 kohta.

87 — Hintatietojen vaihdon avulla "yritys, jolle toiseen jäsenmaahan sijoittautunut potentiaalinen asiakas on esittänyt pyynnön, saattoi — — todellisuudessa saada selville kyseisessä maassa asianomaisella hetkellä voimassa olleen hintatason ja mukauttaa vientihintansa sen mukaiseksi saadakseen tämän asiakkaan olemaan hankkimatta sementtiä oman maansa ulkopuolelta ja välttääkseen siten kilpailemista paikallisten tuottajien kanssa" (tuomion 1642 kohta).

88 — Ks. tuomion 1644–1646 kohta.

89 — Ks. hintatietojen satunnaisen vaihdon osalta tuomion 1518 kohta ja säännöllisen vaihdon osalta 1644 kohta.

90 — Ks. asiassa C-204/00 P, Aalborg Portland A/S, tänään esittämäni ratkaisuehdotuksen 134 kohta. Ks. myös tuomion 1634 ja 1638 kohta.

91 — Ks. valituksenalaisen tuomion 1473 kohta.

92 — Päätöksen 16 perustelukappaleen 5 kohdassa viitataan 30.5.1983 pidettyyn kokoukseen.

kilpailusääntöjen rikkomisen toteennäyttämiseksi vaan tukeakseen komission tekemien arviointien perusteltavuutta.[93] Tätä taulukkoa ei ole otettu huomioon myöskään katsottaessa tietojenvaihto 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa toteennäytetyksi, vaan todettaessa asiavirheen vuoksi, että samana vuonna 30.5. pidetyssä toisessa kokouksessa ei olisi vaihdettu hintatietoja.[94]

C Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteiden tutkimisen yhteydessä (neljäs valitusperuste)

1) Calcestruzzin painostaminen (päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohta) (ensimmäinen kohta)

a) Asianosaisten lausumat

129. Cementirin mielestä yksikään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käyttämistä todisteista ei osoita, että se olisi yksi italialaisista sementintuottajista, jotka painostivat Ferruzzi-konsernia saadakseen Calcestruzzin keskeyttämään kreikkalaisen tuottajan Titanin kanssa tekemänsä toimitussopimuksen täytäntöönpanon:

1) 9.9.1986 Baden-Badenissa pidetyn valtuuskuntien johtajien kokouksen pöytäkirjaa ei voida käyttää sitä vastaan, koska se ei osallistunut kokoukseen.

2) Se ei ole osallistunut yhteenkään European Task Forcen kokoukseen, minkä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinkin on myöntänyt.

3) Myöskään Titanin kirje englantilaisille asianajajilleen[95] ei osoita sitä, että sen suhde Calcestruzziin merkitsisi yhdenmukaistettua menettelytapaa muiden eurooppalaisten tuottajien kanssa, sillä vaikka se pyrki houkuttelemaan sitä asiakkaaksi, se toimi aina omaksi edukseen eikä European Task Forcen yhteydessä, sillä se ei ole koskaan kuulunutkaan kyseiseen elimeen.

93 — Ks. ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion 1644 ja 1645 kohta.

94 — Ks. tuomion 1475 kohta.

95 — Asiakirja nro 33.126/19196.

4) Teleksi, jonka Italcementi ja Calcestruzzi lähettivät Titanille vahvistaakseen sovittujen sementtitoimitusten keskeyttämisen ei merkitse sitä, että olisi ollut olemassa kilpailunvastaisia menettelytapoja. Ne osoittavat ainoastaan sen, että oli olemassa useiden italialaistuottajien ja Calcestruzzin välinen kaupallinen sopimus, johon Cementir liittyi oman etunsa nimissä, kuten monet muutkin.

130. Ei siis ole olemassa näyttöä sen osallistumisesta päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa yksilöityyn kilpailusääntöjen rikkomiseen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointeja ei ole perusteltu riittävästi, koska ei ole osoitettu, että Cementirin Calcestruzziin liittyvät aloitteet, jotka johtivat neuvotteluihin SIPAC (Societá Italiana per le Promozioni ed Applicazioni del Calcestruzzo Spa) -sopimuksista, olisivat olleet objektiivisessa yhteydessä Euroopan tasolla toteutettuihin yhteistoimintajärjestelyihin.

131. Cementir arvioi, että muiden seikkojen puuttuessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on nojautunut pelkkään oletamaan ja että sille asetetaan mahdoton näyttövelvoite, kun sen olisi perusteltava olemattoman yhteyden puuttumista, mistä syystä sitä koskevaa syyttömyysolettamaa on sen mielestä loukattu.

132. Komission mielestä peruste on jätettävä tutkimatta, koska se liittyy todisteiden arviointiin.

133. Viittausta italialaisiin sementintuottajiin ei voida pitää "hyvin yleisenä", koska 28.5.1987 päivätyssä Calcestruzzin Titanille osoittamassa teleksissä mainitaan eri yritykset, myös Cementir, nimeltä ja näihin nimeltä mainittuihin yrityksiin viitataan muissa kohdissa ilmaisuilla "italialaiset sementintuottajat" ja "Italian sementtiteollisuus".

b) Cementir ja Calcestruzzin painostaminen

134. Cementir tyytyy jälleen kerran kiistämään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen todisteista tekemän arvioinnin, mistä syystä tämä valitusperuste on jätettävä tutkimatta.

135. Valituksenalaisen tuomion 3151–3163 kohdassa tutkitaan kaikki todisteet ja todetaan, että komissiolla on ollut riittävät perustelut päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa kuvatun yhdenmukaistetun menettelytavan toteamiseksi; erityisesti 3283–3290 kohdassa käsitellään

Cementirin osallistumista, ja Cementir sekoittaa jälleen keskenään perustelujen puuttumisen tai riittämättömät perustelut ja sen vaatimusten hylkäämisen.

136. Valitusperuste on niin ikään perusteeton.

137. Se, että valittaja ei ole osallistunut Baden-Badenissa pidettyyn kokoukseen [96] ja European Task Forcen kokouksiin, [97] ei kumoa sitä, että se on osallistunut päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa kuvattuun menettelytapaan. On muita todisteita, jotka liittyvät siihen: Titanin englantilaisille asianajajilleen lähettämä kirje ja teleksit, joita Italcementi ja Calcestruzzi ovat lähettäneet kyseiselle kreikkalaisyritykselle.

138. Todellisuudessa kyseisillä kokouksilla ei ole pyritty osoittamaan sen osallistumista yhteistoimintajärjestelyyn vaan toteennäyttämään sen yhteys European Task Forceen. On muistettava, että päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa kuvataan kilpailusääntöjen rikkomisena sen osallistuminen "yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tavoitteena oli italialaisen yrityksen Calcestruzzin poistaminen kreikkalaisten tuottajien ja erityisesti Titan Cement Company SA:n asiakkaiden joukosta". Jotkin yritykset toimivat European Task Forcen välityksellä, toiset, kuten Cementir (sekä Italcementi ja Unicem), toimivat suoraan ryhtyen neuvotteluihin Ferruzzin kanssa, jotta sen tytäryhtiö Calcestruzzi keskeyttäisi Titanin kanssa tehdyn sopimuksen täytäntöönpanon.

139. Valittaja myöntää itsekin implisiittisesti tosiseikat valituskirjelmässään, sillä se tunnustaa pyrkineensä saamaan Calcestruzzin asiakkaakseen, mutta oman etunsa nimissä eikä European Task Forcen piirissä tehdyn suunnitelman täytäntöönpanemisen tai käynnistämisen yhteydessä. "Oman intressin" toteuttaminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että kyseessä ei olisi yhteistoimintajärjestely.

140. Näin ollen ensin komissio ja sen jälkeen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ovat kyenneet päättelemään, että Cementir ja muut italialaistuottajat aloittivat neuvottelut Ferruzzin kanssa, jotta Calcestruzzi ei toteuttaisi Titanin kanssa sopimiaan tuontimääriä, ja olettamaan, [98] että asioista oli sovittu sellaisen Euroopan tasolla tehdyn sopimuksen yhteydessä, jolla pyrittiin viemään kreikkalaisilta sementintuottajilta asiakas, joka oli tuolloin suurin italialainen valmisbetonin tuottaja.

96 — Ks. esim. valituksenalaisen tuomion 3077 kohta.

97 — Ks. tuomion 2768 kohta.

98 — Ks. näkemykset, joita olen esittänyt tässä ratkaisuehdotuksessa ja muissa tänään esittämissäni tähän asiaan liittyvissä ratkaisuehdotuksissa siitä, että presumptionäytön esittäminen syyttömyysolettaman kumoamiseksi on sallittua.

2) Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset (päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohta) (toinen kohta)

a) Asianosaisten lausumat

141. Cementir väittää, että todisteet sen osallistumisesta kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen eivät ole asiaankuuluvia siitä yksinkertaisesta syystä, että se ei osallistunut niihin eurooppalaisten tuottajien kokouksiin, joissa sen toteuttamisesta keskusteltiin.

142. Valituksenalaisen tuomion 3359 kohdassa on vääristelty perusteluja, joita se on esittänyt Luxemburgissa 27.5.1987 Titanin, Cementirin ja muiden italialaisten sementintuottajien välillä pidetystä kokouksesta, sillä se osallistui siihen ainoana tavoitteenaan säilyttää oman Calcestruzzin kanssa tekemänsä sopimuksen voimassaolo eikä panna tämän betonintuottajan ja Titanin (sic) välistä sopimusta täytäntöön. Lisäksi 2780 kohdassa on myönnetty, että sen, että se osallistui kokoukseen Luxemburgissa, ja siellä eurooppalaisten tuottajien välillä European Task Forcen piirissä samaan aikaan tapahtuneiden yhteydenottojen välillä ei ole mitään yhteyttä.

143. Cementir lisää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on luonnehtinut tilannetta ilmeisen virheellisesti yhdistäessään sen liittymisen Calcestruzzin kanssa tehtyihin sopimuksiin kilpailunvastaisiin yhteistoimintajärjestelyihin, joista muut tuottajat mahdollisesti olivat sopineet European Task Forcen piirissä.

144. Komissio katsoo, että Cementir esittää uudelleen jo aikaisemmin esittämäänsä osoittamatta vääriksi niitä arviointeja, jotka valituksenalaisen tuomion 3353–3357 kohdassa on esitetty italialaistuottajien huhtikuussa 1987 allekirjoittamien sopimusten ja Cembureau-sopimuksen välisestä suhteesta.

b) Cementir ja Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset

145. Peruste, jonka valittajana oleva yhtiö on esittänyt Calcestruzzin kanssa tehdyistä sopimuksista, on sisällöltään sama kuin se, johon se on vedonnut päätöksen 4 artiklan 3 kohdan a alakohdassa kuvatun kilpailusääntöjen rikkomisen osalta, joten sen osalta on meneteltävä samoin. Se ei kiistä 3.4. ja 15.4.1987 allekirjoitettujen sopimusten olemassaoloa eikä sitä, että ne ovat edellä tässä ratkaisuehdotuksessa mainituissa telekseissä tarkoitettujen kolmen italialaistuottajan ja Ferruzzin välillä tehtyjen sopimusten tulosta tai kohde.[99] Tässä tilan-

99 — Ks. valituksenalaisen tuomion 3345, 3353 ja 3355 kohta.

teessa valituksenalaisen tuomion 3356, 3360, 3361, 3367, 3372 ja 3377 kohdassa ja vastaavissa kohdissa esitettyjä arviointeja ei voida pitää perusteettomina.

146. Erityisesti tulkinnalla, joka on esitetty Luxemburgin kokouksesta, ei muuteta Cementirin perusteluja eikä vääristetä mitään todistetta, koska komission käyttämistä asiakirjoista voidaan päätellä, että kokouksessa etsittiin ratkaisua hankaluuksiin, joita oli aiheutunut siitä, että Titan keskeytti sementtitoimitukset Italcementin, Unicemin ja Cementirin kanssa tehdyn sopimuksen seurauksena. [100]

147. On merkityksetöntä, että viimeksi mainittu yritys ei kuulunut European Task Forceen ja että se ei osallistunut Luxemburgissa Cembureaun yleiskokouksen yhteydessä 27.5.1987 pidettyyn valtuuskuntien johtajien kokoukseen. [101] Päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa kuvattu kilpailusääntöjen rikkominen ei ole euroopanlaajuinen sopimus, sillä sen allekirjoittivat ainoastaan mainitut kolme italialaista tuottajaa. Toisin sanoen 3.4. ja 15.4.1987 allekirjoitetuilla sopimuksilla ja yleissopimuksilla pannaan täytäntöön Cementirin, Italcementin ja Unicemin välinen sopimus, jolla pyrittiin vastaamaan siihen uhkaan, että Calcestruzzi toisi 1,5 miljoonaa tonnia sementtiä Kreikasta, [102] mihin viitattiin 11.2. ja 15.3.1987 pidetyissä European Task Forcen kokouksissa. [103] Tässä yhteydessä valittajan perustelut menettävät täysin painoarvonsa, koska kyseisessä määräyksessä kuvattua sopimusta ei tehty tämän ryhmittymän piirissä.

148. Edellä esitetyn perusteella on ratkaistava samalla tavoin valitusperuste, jonka mukaan asiassa ei olisi esitetty näyttöä siitä, että päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa todetun kilpailusääntöjen rikkomisen ja European Task Forcen välillä olisi minkäänlaista yhteyttä. Komissiolla ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella oli käytettävissään riittävästi arvioinnin perusteita, jotta ne kykenivät toteamaan tämän yhteyden olemassaolon, koska molemmissa mainituissa kokouksissa kerrottiin italialaistuottajien ja Calcestruzzin välisestä sopimuksesta, jonka avulla kyettäisiin torjumaan viennin uhka, joka olisi "hintojen kannalta katastrofaalista", [104] ja

100 — Ks. tuomion 3360 kohta, jossa virheellisesti viitataan asiakirjaan nro 33.126/19218; todellisuudessa kyseessä on päätöksen 27 perustelukappaleen 10 kohdan toisen kappaleen mukaan asiakirja nro 33.126/19208.

101 — Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinkin myöntää tuomionsa 2780 kohdassa.

102 — Ks. päätöksen 55 perustelukappaleen 2 kohta.

103 — Ks. tuomion 3286 ja 3345 kohta.

104 — 11.2.1987 pidetyn European Task Forcen kokouksen pöytäkirja (ks. päätöksen 27 perustelukappaleen 5 kohta).

päättelemään, että italialaisten tekemä sopimus saattoi "vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan", [105] koska sillä pyrittiin estämään Calcestruzzia tuomasta sementtiä Kreikasta. [106]

D Yhdeksi jatkuvaksi sopimukseksi luonnehtimisen yhteydessä (viides valitusperuste)

1) Asianosaisten lausumat

a) European Task Forceen liittyvä yksi jatkuva sopimus (ensimmäinen kohta)

149. Valittajana oleva yritys kiistää valituksenalaisen tuomion 3760 kohdan paikkansapitävyyden oikeudellisen perustan puuttumisen ja ristiriitaisuuden vuoksi, koska siinä katsotaan toteennäytetyksi, että Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset häiritsivät kilpailua, ja oletetaan, että Cementir tiesi, että ne kuuluivat kokonaisvaltaiseen suunnitelmaan. Se esittää kaksi perustelua kantansa tueksi:

1) On ristiriitaista ajatella, että Cementir ei osallistunut European Task Forceen ja Intercimentiin liittyneisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin (päätöksen 4 artiklan 1 ja 2 kohta), ja todeta seuraavalla rivillä, että se on vastuussa yhdestä jatkuvasta sopimuksesta, jonka kohteena oli tämä yhteistoimintajärjestely.

2) Koska muut italialaisyritykset eivät edustaneet Cementiriä European Task Forcessa eivätkä Intercimentissä, ei ole sallittua olettaa, että se olisi "väistämättä" kuullut kolmansilta osapuolilta kilpailunvastaisista suunnitelmista. Valituksenalaisessa tuomiossa väitetään sen tienneen mainittujen sopimusten ja väitetyn yhden jatkuvan sopimuksen välisestä yhteydestä selittämättä tätä millään tavoin, mikä on sen mielestä ristiriidassa sen syyttömyysolettamaa koskevan oikeuden kanssa.

150. Komissio katsoo, että väitetty ristiriitaisuus on kuvitteellinen. Valituksenalaisen tuomion 3761 kohdassa on todettu, että asiaa koskevan oikeuskäytännön mukaan se, että Cementiriä ei ole yhdistetty kaikkiin kilpailusääntöjen rikkomisen osatekijöihin, ei vapauta sitä vastuusta. Vaikka komissio ei osoittanut tämän yrityksen osallistuneen

105 — Ks. valituksenalaisen tuomion 3378 kohta, jossa viitataan päätöksen 57 perustelukappaleeseen.

106 — Unicemin, Italcementin, Cementirin ja Calcestruzzin 3.4. ja 15.4.1987 allekirjoittamien hankintasopimusten ja -yleissopimusten yhteydessä perustettiin yhteinen tytäryhtiö, jonka nimeksi tuli *Società Italiana per le Promozioni ed Applicazioni del Calcestruzzo SpA* (SIPAC) (ks. valituksenalaisen tuomion 444 ja 445 kohta). Kyseiset kolme tuottajaa lupautuivat täyttämään kaikki Calcestruzzi-konsernin sementtitarpeet ja myöntämään hinnanalennukset, jotka mainittiin sopimuksissa. Viimeksi mainittu yritys puolestaan velvoittautui sekä kohdistamaan puolet näistä alennuksista yhteiselle tytäryhtiölle, jonka piti sijoittaa nämä määrät valmisbetonia valmistaviin yhtiöihin tai siihen liittyvään toimintaan, että hankkimaan ainakin 80 prosenttia sementtitarpeestaan Italcementiltä, Unicemiltä ja Cementiriltä tai niiden nimeämiltä yrityksiltä. Valmistajat varasivat itselleen oikeuden purkaa sopimus, mikäli Calcestruzzin sementtiostot olisivat alle 95 prosenttia sen sementtitarpeesta (ks. päätöksen 27 perustelukappaleen 6 kohta ja tuomion 3345 kohta).

European Task Forcen perustamiseen, se on näyttänyt sen osallistuneen myöhempiin toimenpiteisiin, kuten yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin ja Calcestruzzin kanssa tehtyihin yleissopimuksiin, jotka molemmat olivat Cembureau-sopimuksen ilmentymiä.

151. Toisaalta komissio pohtii, olisiko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kyennyt tulkitsemaan toisella tavoin teleksiä, jonka Calcestruzzi lähetti Titanille 13.5.1987 ja jossa viitattiin Luxemburgissa pidettävään kokoukseen, jossa oli tarkoitus ratkaista Calcestruzzin kanssa tehdyn sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Titanin kanssa syntyneet ongelmat.

b) Cembureau-periaatteeseen liittyvä yksi jatkuva sopimus (toinen kohta)

152. Cementir vastustaa sitä, että osallistuminen yhteen tai kahteen Cembureaun valtuuskuntien johtajien kokoukseen merkitsisi osallistumista yhteen jatkuvaan sopimukseen, ja on eri mieltä erityisesti valituksenalaisen tuomion 4127 kohdasta, jonka mukaan Cembureau-periaate oli niin yksinkertainen ("jokainen kotonaan"), että se ei edellyttänyt kokousten järjestämistä säännöllisesti, sillä tämä peruste on perusteeton ja sattumanvarainen, koska päätöksessä todetun kaltainen sopimus ei olisi olemassa ilman tiettyä jatkuvuutta ja säännöllisyyttä sen hallinnoimisessa. Sen jälkeen kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumosi European Cement Export Committeehin ja European Export Policy Committeehin liittyneet kilpailusääntöjen rikkomiset (päätöksen 5 ja 6 artikla) ja valittajan osalta European Task Forceen ja Intercimentiin liittyneet kilpailusääntöjen rikkomiset, sen olisi lisäksi pitänyt todeta, että komission oletus siitä, että oli olemassa yksi yleissuunnitelma, joka jakautuisi useisiin täytäntöönpanotoimiin, oli murentunut.

153. Valittajana oleva yritys myöntää osallistuneensa 14.1.1983 ja 7.11.1984 pidettyihin kokouksiin, joissa ei käsitelty sementin yhteisönsisäistä kauppaa, mutta se katsoo, että tällaiset osallistumiset eivät merkitse pysyvää liittymistä Cembureau-sopimukseen. Se toteaa konkreettisesti seuraavaa:

1) että näiden kokousten ja Calcestruzzin kanssa neljän vuoden kuluttua vuoden 1983 ensimmäisestä kokouksesta tehtyjen sopimusten välillä ei ole mitään yhteyttä

2) että kyseisillä sopimuksilla ei ole yhteyttä European Task Forcen kokouksiin; ja

3) että hintatietojen säännöllinen vaihto ei liittynyt sopimukseen, joka väitettiin tehdyn mainitussa 14.1.1983 pidetyssä kokouksessa.

154. Lopuksi valittaja toteaa, että se ei ymmärrä sitä, että valituksenalaisen tuomion 4064 kohdassa todetaan, että sen täytyi "väistämättä" tietää, että sen menettelytavat kuuluivat yhteiseen kilpailunvastaiseen suunnitelmaan, joka kesti 10 vuoden ajan.

155. Komissio katsoo, että Cementir toistaa ensimmäisessä oikeusasteessa esitettyjä väitteitä ja todisteita, ja vaatii perusteen jättämistä tutkimatta.

156. Vaikka valittajan osallistumista European Task Forcen ja Intercimentin perustamiseen ei ole näytetty toteen, sen on osoitettu osallistuneen Cembureau-sopimukseen ja erityisesti joihinkin sen lainvastaisiin ilmenemismuotoihin. Vaikka päätöksen tietyt osat on kumottu, sen rakenne on suureksi osaksi säilytetty ja hallinnollisen ratkaisun keskeinen ydin on jätetty koskemattomaksi: se, että on ollut olemassa kotimarkkinoiden rauhoittamista koskenut kattava yhteistoimintajärjestely, joka pantiin täytäntöön useilla täytäntöönpanotoimilla.

2) Yhden jatkuvan sopimuksen käsite

157. EY:n perustamissopimuksen 85 artiklassa kielletään yritysten väliset sopimukset ja yritysten yhteenliittymien päätökset, näiden sopimusten tai päätösten täytäntöönpano mukaan lukien, sekä yhdenmukaistetut menettelytavat, kun ne voivat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja niillä on kilpailua rajoittava tarkoitus tai vaikutus. Tästä seuraa, että tämän artiklan rikkominen voi perustua paitsi yksittäiseen toimenpiteeseen, myös useiden toimenpiteiden kokonaisuuteen taikka jatkuvaan toimintaan.[107] Ratkaiseva seikka on se, että on olemassa sama subjektiivinen elementti ja sama sääntöjenvastainen tarkoitus, jotka yhdistävät ne toisiinsa.[108]

158. On lähtökohtaisesti sallittua pitää yhtenä jatkuvana kilpailusääntöjen rikkomisena toimenpiteiden kokonaisuutta, joka kuuluu säännöllisin väliajoin järjestettävien kokousten järjestelmään, kun niiden yhteisenä tavoitteena on sementin kotimarkkinoiden rauhoittaminen, missä tarkoituksessa toteutetaan muun muassa hintatietojen vaihtoa sekä suostutellaan ja painostetaan tuojia, jotka uhkaavat markkinoiden vakautta.

107 — Ks. em. asia Anic Partecipazioni, tuomion 81 kohta.

108 — Ks. em. asia Montecatini v. komissio, tuomion 195 kohta.

159. Tässä yhteydessä on merkityksetöntä, että jokin menettelytavoista merkitsisi erikseen tarkasteltuna jo sellaisenaan EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan rikkomista, [109] samoin kuin se, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin kartellin muodostaviin seikkoihin tai sen osuus on ollut vähäinen niillä osa-alueilla, joihin se on osallistunut [110] tai että se ei ole tullut soveltaneeksi niitä. [111]

160. Jos siis liikeyritys on osallistunut tällaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen omalla käyttäytymisellään, jolla on pyritty yhteiseen tavoitteeseen, se on vastuussa myös muiden taloudellisten toimijoiden käyttäytymisestä saman rikkomisen yhteydessä niin pitkältä ajalta kuin sen oma osallistuminen on kestänyt. "Tästä on kyse silloin, kun kyseisen yrityksen näytetään tienneen muiden osallistujien lainvastaisesta käyttäytymisestä tai voineen kohtuudella ennakoida sen ja olleen valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin." [112]

3) European Task Forceen liittyvä yksi jatkuva sopimus ja sen täytäntöönpanotoimet

161. Cementir ei kyseenalaista sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on luonnehtinut komission päätöksen 4 artiklan eri kohdissa kuvaamia kilpailusääntöjen rikkomisia yhdeksi jatkuvaksi sopimukseksi, vaan sen, että sen on katsottu osallistuneen niihin.

162. Esittämäni yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella ei ole mitään ristiriitaista siinä, että yritys, joka ei ole osallistunut yhteistoimintajärjestelyn käynnistämiseen mutta kylläkin sen joihinkin täytäntöönpanotoimiin, on vastuussa kilpailunvastaisesta yhdestä jatkuvasta sopimuksesta.

163. Ratkaiseva seikka on se, onko osoitettu, että Cementir tiesi tai sen olisi kohtuudella pitänyt tietää kilpailijoidensa toteuttamista kielletyistä sopimuksista, joihin se ei osallistunut, sekä siitä, että näiden sopimusten ja niiden toimenpiteiden, joihin se osallistui, välillä oli yhteys.

164. Jälkimmäisen seikan osalta viittaan näkemyksiin, joita olen jo edellä esittänyt tutkiessani neljännen valitusperusteen toista kohtaa, erityisesti 148 kohdassa.

165. Sen osalta, saattoiko valittaja tietää European Task Forcen perustamisesta, valituksenalaisen tuomion 3760 kohta ei vaikuta epäjohdonmukaiselta eikä perusteettomalta. Unicem ja Italcementi olivat täysin

109 — Ks. em. asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 81 kohta.

110 — Tämä ei koske sen vaikutuksia kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointiin ja näin ollen seuraamuksen suuruuden arviointiin (ks. edellisessä alaviitteessä mainitun tuomion 90 kohta).

111 — Ks. asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9991, 50 kohta).

112 — Em. asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 83 kohta. Ks. myös 203 kohta.

tietoisia siitä, että Calcestruzzia kohtaan harjoitettu painostus ja sopimus, joka johti siihen, että tämän yrityksen kanssa tehtiin hankintasopimuksia, olivat osa laajempaa strategiaa, joka oli suunniteltu European Task Forcen piirissä (jotta tuonti Länsi-Eurooppaan estettäisiin), mistä syystä kokouksissa, joita tämän yhteistoimintajärjestelyn yhteydessä järjestettiin 11.2. ja 15.3.1987, esiteltiin mainitut Italian markkinoiden puolustautumistoimenpiteet. Näin ollen on johdonmukaista päätellä, että Cementir, joka toimi yhdessä näiden kahden muun italialaistuottajan kanssa ensin painostaakseen Calcestruzzia ja tämän jälkeen tehdäkseen sen kanssa sopimuksen, tiesi tämän laajemman sopimuksen olemassaolosta, vaikka se ei osallistunutkaan sen tekemiseen, ja siitä, että italialaisen betoninvalmistajan painostamisella ja sen kanssa tehdyillä sopimuksilla pyrittiin samaan tavoitteeseen. Presumptionäytön perusteella voidaan todeta näin, ja sen sallittavuutta olen käsitellyt jo edellä tässä ratkaisuehdotuksessa.

166. On vielä yksi seikka, joka osoittaa tämän päätelmän paikkansapitävyyden. Kolmen italialaistuottajan ja kreikkalaisen tuottajan Titanin keskinäinen tapaaminen Luxemburgissa 24.5.1987 järjestettiin samaan aikaan kun kyseisessä kaupungissa pidettiin 25.–28.5.1987 Cembureaun valtuuskuntien johtajien kokoukset, joissa käsiteltiin European Task Forcen tulevaisuutta.

4) Yksi jatkuva Cembureau-sopimus

167. Valituksenalaisen tuomion 4025–4417 kohdassa perustellaan sitä, miksi Cembureau-sopimusta on pidetty yhtenä jatkuvana sopimuksena ja tarkastellaan kunkin yrityksen osallistumista siihen. Cementirin arvostelu keskittyy kolmeen konkreettiseen seikkaan:

1) Kahteen kokoukseen osallistuminen on riittämätön peruste katsoa, että sen käyttäytyminen kuuluisi yhden jatkuvan sopimuksen piiriin, ennen kaikkea kun otetaan huomioon se, että toisaalta Calcestruzzin kanssa tehtyjen sopimusten ja toisaalta kyseisten tapaamisten ja European Task Forcen kokousten välillä ei ole mitään yhteyttä, ja se, että hintatietojen säännöllinen vaihtaminen ei liittynyt sen täytäntöönpanoon.

2) Sen jälkeen kun päätöksen 5 ja 6 artikla kumottiin, ajatus yhdestä jatkuvasta sopimuksesta on menettänyt perustansa ja murentunut.

3) Ei voida hyväksyä olettamaa, jonka mukaan sen täytyi "väistämättä" tietää, että sen menettelytavat kuuluivat yhteiseen kilpailunvastaiseen suunnitelmaan.

168. Edellä mainitsemani oikeuskäytännön perusteella yrityksen voidaan todeta osallistuneen kilpailunvastaiseen yhteen jatkuvaan sopimukseen riippumatta sen toimenpiteiden lukumäärästä, merkityksestä ja tehokkuudesta. Ratkaiseva seikka on aivan toinen eli tietoisuus muiden osallistujien lainvastaisista toimenpiteistä tai niiden ennustettavuus ja tieto siitä, että yritys edistää omilla toimenpiteillään yhteisen kilpailunvastaisen tavoitteen saavuttamista. Näin ollen sillä, että Cementir osallistui ainoastaan 14.1.1983 ja 9.11.1984 pidettyihin kokouksiin, ei ole merkitystä. Lisäksi on muistettava, että se osallistui hintatietojen vaihtoon ja toimenpiteisiin, joita toteutettiin Italian sementtimarkkinoiden puolustamiseksi. [113]

169. Valittajana oleva yhtiö pyrkii kiistääkseen tämän tosiseikan seurausten oikeellisuuden erottamaan viimeksi mainitut toimenpiteet kokouksista, joissa Cembureau-periaate vahvistettiin ja joihin se osallistui. Cementir avaa siis uudelleen keskustelun, johon se on jo saanut vastauksen tässä ratkaisuehdotuksessa ja jota ei voida tutkia ja joka on perusteeton, kuten olen todennut. On kiistatonta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on esittänyt sekä syyt, joiden vuoksi hintatietojen vaihdolla pyrittiin helpottamaan Cembureau-sopimuksen täytäntöönpanoa, [114] että syyt, joiden vuoksi Calcestruzzia kohtaan harjoitettu painostus ja tämän italialaisen betoninvalmistajan kanssa tehtyjä yleissopimuksia koskenut sopimus liittyivät European Task Forceen ja Cembureau-periaatteeseen, joiden tavoitteita ne täydellisesti vastasivat. [115]

170. Cementirin valitusperusteen toinen osa perustuu lähtökohtaan, joka on osittain virheellinen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole kumonnut päätöksen 6 artiklaa [116] kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan tuomion 4015 kohdassa mainittujen yritysten osalta. European Export Policy Committeen yhteydessä toteutettu yhdenmukaistettu menettelytapa oli siis olemassa, ja koska sillä pyrittiin estämään kilpailijoiden pääsy eri kansallisille markkinoille yhteisössä, [117] mitä Cementir ei kiistä, se on yksi lisätekijä luonnehdittaessa Cembureau-periaatetta yhdeksi jatkuvaksi menettelytavaksi.

171. Valituksenalaisen tuomion 4064 kohdasta esitetyn arvostelun osalta viittaan siihen, mitä olen todennut tämän ratkaisuehdotuksen 165 kohdassa. Kun se oli läsnä kokouksissa ja osallistui menettelytapoihin, jotka olen maininnut edellä 168 kohdassa, ei ole lainkaan mielivaltaista katsoa, että sen täytyi "väistämättä" olla tietoinen siitä, että se oli osa kokonaisvaltaista kilpailunvastaista suunnitelmaa, jonka tavoitteena oli sementin kotimarkki-

113 — Ks. valituksenalaisen tuomion 4400 kohta.

114 — Ks. valituksenalaisen tuomion 1501–1518 ja 1620–1682 kohta.

115 — Ks. tuomion 3068–3163 ja 3345–3386 kohta.

116 — Jossa ei missään tapauksessa edes todeta, että Cementir olisi osallistunut millään tavoin siinä kuvattuun kilpailusääntöjen rikkomiseen.

117 — Ks. valituksenalaisen tuomion 3919, 4055 kohta ja vastaavat kohdat.

noiden rauhoittaminen. Jos näet a) se osallistui tapaamiseen, jossa sovittiin Cembureau-periaatteesta; b) osallistui tämän jälkeen toiseen kokoukseen, jossa se vahvistettiin; c) oli mukana hintatietojen vaihtoa koskeneessa järjestelmässä, joka otettiin "jokainen kotonaan" -säännön työvälineeksi; ja d) Italian kotimarkkinoita puolustaakseen osallistui "toimenpiteisiin" ja "Calcestruzzi-yleissopimuksiin" erityisesti Kreikasta peräisin olevaa tuontia vastaan, ei ole epätodennäköistä, epäjohdonmukaista tai järjenvastaista ajatella, että Cementir oli tietoinen siitä, että se osallistui yleiseen markkinoiden jakamista koskeneeseen yhteistoimintajärjestelyyn.

172. Näin ollen myös viides valitusperuste on hylättävä.

3. *Sakko (kuudes valitusperuste)*

A Asianosaisten lausumat

173. Cementirin viimeinen valitusperuste koskee sille määrättyä rahamääräistä seuraamusta. Tämä valitusperuste on kuusiosainen, ja niistä kaksi — neljäs ja kuudes — on hylätty ilmeisen perusteettomina 5.6.2002 annetulla määräyksellä.

174. Muut neljä kohtaa koskevat kilpailusääntöjen rikkomisten kestoa ja vakavuutta, päätöksen 2 artiklan 1 kohdassa kuvatun kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentumista ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen vahvistaman seuraamuksen määrää.

1) Kilpailusääntöjen rikkomisten kesto (ensimmäinen kohta)

175. Valittaja vetoaa siihen, että mikäli yhteisöjen tuomioistuin hyväksyisi hintatietojen vaihtamisen sallittavuutta ja Calcestruzzin painostamista ja sen kanssa tehtyjä sopimuksia koskevat valitusperusteet, kilpailusääntöjen rikkomisen kesto lyhenisi sen osalta yhteen ainoaan päivään, minkä pitäisi vaikuttaa sen vakavuuteen. Se katsoo erityisesti, että kilpailusääntöjen rikkomisen jatkuminen ei voi liittyä Calcestruzzi-sopimuksen voimassaoloon, koska kilpailunvastainen tekijä liittyy ainoastaan siihen yhteistyöhön, jolla pyrittiin lopettamaan Calcestruzzin ja Titanin välinen side.

176. Komission mielestä tähän perusteeseen sisältyy Cementirin implisiittinen pyyntö siitä, että tosiseikat pitäisi tutkia uudelleen, mistä syystä se on jätettävä tutkimatta. Se lisää, että valituksenalaisen

tuomion 3283–3290 ja 3133–3166 kohdassa hyväksytään päätöksessä esitetty näkemys kilpailusääntöjen rikkomisen kestosta ja korostetaan, että 3.4.1992 saakka voimassa olleet Calcestruzzin kanssa tehdyt sopimukset olivat Cembureau-sopimuksen ilmentymiä.

2) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus (toinen kohta)

177. Cementir pitää epäjohdonmukaisena ja lainvastaisena tuomion sitä osaa, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin komission näkemystä myötäillen liittää seuraamuksen päätöksen 1 artiklassa kuvattuun kilpailusääntöjen rikkomiseen ja pitää merkityksettömänä sitä, ovatko päätöksen adressaatteina olevat yritykset osallistuneet yhteen vai useisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin.

178. Valittajana oleva yhtiö esittää tämän perusteensa tueksi seuraavat perustelut:

1) On suhteellisuusperiaatteen vastaista, että useiden todettujen kilpailusääntöjen rikkomisten kumoamisella ei ole vaikutuksia arvioitaessa kokonaisvaltaisesti todetun menettelytavan vakavuutta, sillä on ristiriitaista, että huolimatta siitä, että tuomiossa kumottiin neljä Cementirin osalta todettua kilpailusääntöjen rikkomista, seuraamus määritettiin saman prosenttiluvun perusteella.

2) Tällainen tulos on lisäksi yhteisön oikeuskäytännön vastainen, sillä siinä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on liitetty siihen, miten tiiviisti yritykset ovat osallistuneet yhteen jatkuvaan menettelytapaan.

3) Se merkitsee myös epäyhdenvertaista ja epäoikeudenmukaista kohtelua, sillä yrityksille, jotka ovat osallistuneet eri määriin kilpailusääntöjen rikkomisia ja liittyneet eri tavalla kokonaisvaltaiseen yhteistoimintajärjestelyyn, määrätään sama seuraamus.

179. Komissio on selittänyt vasta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa, että seuraamus oli yhteydessä päätöksen 1 artiklassa kuvattuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, millä on Cementirin mielestä ratkaiseva vaikutus sakon vahvistamista koskevan hallinnollisen päätöksen osan laillisuuteen.

180. Komission mielestä sakko on määrätty kullekin yritykselle niiden osallistumisesta Cembureau-sopimukseen ja valituksenalaisessa tuomiossa esitetty kanta on täysin sakkoja koskevan oikeuskäytännön mukainen.

3) Sakon määrän oikaiseminen (kolmas kohta)

181. Liikevaihdon määrä, jonka Cementir aikanaan ilmoitti komissiolle, oli todellista suurempi, koska siihen sisältyi kuljetuskuluista saatuja korvauksia, kuljetussäkeistä saatuja maksuja ja muita sementtialalle kuulumattomia palveluja, joten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion 5030 ja 5032 kohdan perustelut ovat virheelliset ja suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisia, kun niissä katsotaan tällaisten kulujen kuuluvan olennaisena osana tuotteen myyntiin.

184. Komissio toistaa, että valitusperuste on jätettävä tältä osin tutkimatta samoista syistä kuin kolmas kohta, ja korostaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion 4801 ja 4802 kohdassa todetaan selvästi, että asetuksen N:o 2988/74 [118] nojalla komission valtuudet määrätä seuraamuksia eivät olleet vanhentuneet päätöstä tehtäessä, koska kilpailusääntöjen rikkominen tapahtui 14.1.1983 ja 3.4.1992 välisenä aikana.

B Komission sakkoja määrätessään käyttämät perusteet

182. Komission mielestä Cementirin peruste koskee tosiseikkoja ja on jätettävä tutkimatta.

185. Tätä perustetta tutkittaessa on tarkasteltava päätöksen rakennetta ja seuraamuksia määritettäessä käytettyjä perusteita.

4) Päätöksen 2 artiklan 1 kohdassa kuvatun kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentuminen (viides kohta)

183. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on korostanut, että Cementir osallistui hintatietojen säännölliseen vaihtamiseen yhden päivän ajan, mutta sen olisi pitänyt selventää, että kyseiseen päätöksen määräykseen sisältynyt erillinen kilpailusääntöjen rikkominen oli vanhentunut, ja ottaa tämä seikka huomioon arvioidessaan sen menettelytapojen vakavuutta yleisesti.

186. Päätöksessä käsitellään kaksia eri markkinoita eli tavallisen sementin ja valkosementin markkinoita. Ensin mainittujen osalta todetaan Cembureau-sopimuksen tekeminen, jolla sovittiin kotimarkkinoiden rauhoittamisesta ja maasta toiseen suuntautuvien sementtitoimitusten sääntelemisestä. Päätöksen 2–6 artiklat koskevat kahdenvälisiä tai monenvälisiä yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joilla pyrittiin panemaan täytäntöön kyseinen "yksi jatkuva" sopi-

118 — Vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26 päivänä marraskuuta 1974 annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1).

mus tai helpottamaan sen täytäntöönpanoa tai poistamaan esteet, joita sen tehokkuudelle saattaisi syntyä, kuten esimerkiksi ns. "kreikkalainen uhka". Päätöksen 7 artikla koskee valkosementin markkinoilla toteutettuja kilpailunvastaisia menettelytapoja.

187. Komissio määräsi erilliset seuraamukset kummallakin markkinoilla tapahtuneista kilpailusääntöjen rikkomisista. [119]

188. Tavallisen sementin markkinoiden osalta, joita Cementirin osalta huomioon otetut kilpailunvastaiset menettelytavat yksinomaan koskevat, komissio on päättänyt olla määräämättä seuraamuksia kustakin menettelytavasta erikseen ja on vahvistanut kullekin yritykselle yhteismääräisen sakon, koska Cembureau-sopimus ja kaikki sen soveltamistoimet olivat yhteydessä keskenään. [120] Tällainen menettely on lainmukainen ja perustuu siihen, että komissiolla on toimivalta tehdä yksi päätös useista kilpailusääntöjen rikkomisista. [121]

189. Lisäksi se katsoi, että kaikki päätöksen adressaatteina olleet yritykset ja yritysten yhteenliittymät hyväksyivät Cembureau-sopimuksen, ja esitti seikat, joita oli käytetty niistä kunkin osallistumisen osoittamiseen. Cementirin osalta se siis päätteli, että se hyväksyi Cembureaun jäsenenä sopimuksen tai kotimarkkinoiden rauhoittamisen periaatteen sillä hetkellä, jona siitä neuvoteltiin ja se hyväksyttiin, ja osallistui myös niiden toimien ja sopimusten hyväksymiseen, joilla pyrittiin täydentämään sitä sen täytäntöönpanon edistämiseksi. [122]

190. "Tämän yleisen toteamuksen yhteydessä se on kuitenkin ottanut huomioon osuuden, joka kullakin yrityksellä on ollut — — sopimuksesta — — sovittaessa" tai niissä järjestelyissä ja toimenpiteissä, joista on päätetty sen täydentämiseksi ja soveltamiseksi. Se on myös arvioinut näiden kaikkien kestoa. [123]

191. Edellä esitetyn näkemyksen mukaisesti se eritteli kaksi yritysten ja yritysten yhteenliittymien ryhmää. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat ne, jotka osallistuivat

119 — Ks. päätöksen 65 perustelukappaleen 7 kohta.

120 — Ks. päätöksen 65 perustelukappaleen 8 kohdan ensimmäinen luetelmakohta.

121 — Ks. yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975 (Kok. 1975, s. 1663, 111 kohta). Ks. sakkojen määrän määrittämisestä monimutkaisten kilpailusääntöjen rikkomisten yhteydessä David, E., "La détermination du montant des amendes sanctionnant les infractions complexes: régime commun ou régime particulier?", *Revue trimestrielle de droit européen*, nro 36(3), heinä–syyskuu 2000, s. 511–545.

122 — Ks. päätöksen 65 perustelukappaleen 3 kohdan a alakohta ja 9 kohdan a alakohdan ensimmäinen luetelmakohta.

123 — Päätöksen 65 perustelukappaleen 9 kohdan ensimmäinen alakohta. Ks. myös tuomion 4950 kohta. Komissio "on vahvistanut kullekin yritykselle yhteismääräisen sakon, jossa se on ottanut huomioon sen osallistumisen Cembureau-sopimukseen tai -periaatteeseen ja sen täytäntöönpanotoimiin" (65 perustelukappaleen 8 kohdan toinen luetelmakohta).

Cembureau-sopimukseen, ja toiseen ryhmään yritykset, joiden panos oli ollut vähemmän ratkaiseva ja näin ollen vähemmän vakava. [124]

192. Ensimmäisen ryhmän sisällä komissio erotteli toisistaan kolme alaryhmää: 1) alaryhmä, johon kuuluivat yritykset ja yritysten yhteenliittymät, jotka osallistuivat Cembureaun jäseninä suoraan kotimarkkinoiden rauhoittamisesta tehtyyn sopimukseen sekä kyseisten markkinoiden välittömiin suojelutoimiin; tähän ryhmään kuului myös Cementir; 2) toinen alaryhmä, johon kuuluivat yritykset, jotka toimivat tärkeimpien johtajiensa välityksellä Cembureaun valtuuskuntien johtajina sekä silloin, kun sopimus tehtiin, että silloin kun sitä pantiin täytäntöön; ja 3) viimeinen alaryhmä, johon kuuluivat yhtiöt, jotka osallistuivat sopimuksen täytäntöönpanotoimiin, joilla pyrittiin suojelemaan kotimarkkinoita. [125]

193. Myös toisen ryhmän sisällä eroteltiin toisistaan kolme vastuullisten lajia: 1) yritykset, jotka ainoastaan osallistuivat sopimuksen täytäntöönpanotoimiin, joilla pyrittiin kanavoimaan tuotannon ylijäämät yhteisön ulkopuolisiin maihin; 2) yritykset, jotka siitä huolimatta, että ne olivat osallistuneet kotimarkkinoiden välittömäksi suojelemiseksi toteutettuihin toimenpiteisiin, pyrkivät olemaan soveltamatta Cembureau-periaatetta, ja 3) Ciments Luxembourgeois -yhtiö, joka kylläkin oli yhdistyksen välitön jäsen ja oli osallistunut niihin valtuuskuntien johtajien kokouksiin, joissa sopimuksesta ja samannimisestä periaatteesta sovittiin, mutta ei ollut soveltanut yhtään täytäntöönpanotoimea. [126]

194. Komissio määräsi ensimmäiseen ryhmään kuuluneille yrityksille ja yritysten yhteenliittymille sakon, jonka suuruus oli 4 prosenttia niiden liikevaihdosta tavallisen sementin markkinoilla vuonna 1992. Toiseen ryhmään luokitelluille yrityksille määrättiin 2,8 prosentin sakko kyseisestä liikevaihdosta laskettuna. [127]

195. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyi Cementirin kanteen osittain, koska sille määräämäänsä sakkoa laskiessaan komissio oli katsonut sen osallistuneen Cembureau-sopimukseen 122 kuukauden ajan, kun toteennäytetyksi kestoksi todettiin 110,5 kuukautta, [128] mistä syystä se vähensi sakon määrää samassa suhteessa. [129]

124 — Päätöksen 65 perustelukappaleen 9 kohdan a ja b alakohta.

125 — Päätöksen 65 perustelukappaleen 9 kohdan a alakohta.

126 — Päätöksen 65 perustelukappaleen 9 kohdan b alakohta.

127 — Ks. 7.7.1998 päivätty komission kirjelmä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle, erityisesti sen 2 ja 3 kohta. Ks. myös valituksenalaisen tuomion 4738, 4957 ja 4963 kohta.

128 — Ks. tuomion 4807–4814 kohta, lähinnä viimeksi mainitun kohdan seitsemästoista luetelmakohta.

129 — Ks. valituksenalaisen tuomion 4815 kohta ja tuomiolauselman 39 kohdan seitsemäs luetelmakohta.

196. Tähän ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen menettelytapaan valittaja kohdistaa väitteen, jonka mukaan yhdenvertaisuusperiaatetta ja suhteellisuusperiaatetta on loukattu sakkoja määrättäessä.

197. Tällä tavoin esitettyä valitusperustetta ei voida tutkia, koska siinä toistetaan kanteessa esitetyt perustelut, joihin vastattiin valituksenalaisen tuomion 4949–4969 kohdassa. Cementir ei esitä tässä valitusperusteessa mitään uutta, jota ei olisi käsitelty ja ratkaistu oikeudenkäynnissä. Se käyttää hyväksi sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käyttää samaa sakkojen määrän laskemisen perustetta kuin komissio, ja pyrkii herättämään uudelleen keskustelun, jolla se ei todellisuudessa arvostele valituksenalaista tuomiota vaan seuraamuksesta hallinnollisessa menettelyssä annettua ratkaisua.

C Suhteellisuusperiaate ja yhdenvertaisuusperiaate

198. Myös tämä valitusperuste on perusteeton.

199. Seuraamuksella on kaksi päämäärää: rankaiseminen ja ennalta ehkäiseminen. Sillä pyritään määräämään rangaistus tietystä menettelystä ja saamaan tekijät ja muut mahdolliset kilpailusääntöjen rikkojat pidättäytymään kilpailunvastaisista menettelytavoista. Seuraamusten on siten oltava näiden päämäärien mukaisia, ja on pyrittävä säilyttämään asianmukainen tasapaino, jotta sakko vastaa menettelyä, jonka seuraamus se on, ja on samalla esimerkkinä muille.

200. Ensimmäinen seikka eli rankaisemispäämäärä rangaistusten henkilökohtaisuuden periaatteen ilmentymänä merkitsee sitä, että seuraamuksen on oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen ja muihin subjektiivisiin ja objektiivisiin seikkoihin, jotka liittyvät kuhunkin tapaukseen. Tästä syystä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan viimeisessä virkkeessä säädetään, että sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto, mikäli se on jatkuvaa.

201. Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asiaan liittyvät erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen ennaltaehkäisevä vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa. [130]

130 — Ks. yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983 (Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 120 kohta) ja asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997 (Kok. 1997, s. I-4411, 33 kohta); ks. myös asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996 (Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta).

202. On mielestäni olemassa kolme keskeistä perustetta tätä arviointia varten: kilpailusääntöjen rikkomisen luonne, vaikutus kilpailuun ja kyseisten markkinoiden maantieteellinen rajaaminen; kaikkia näitä on tarkasteltava objektiivisesti itse kilpailusääntöjen rikkomisen kannalta ja subjektiivisesti vastuussa olevan yrityksen kannalta. [131]

203. Näin ollen on arvioitava kilpailunvastaisten menettelytapojen sisältöä, niiden markkinoiden ulottuvuutta, joihin ne vaikuttavat, ja erityisesti julkiselle taloudelle aiheutunutta vahinkoa, missä yhteydessä ei voida jättää huomiotta sellaisia seikkoja kuin kielletyn menettelytavan kesto, kyseisten markkinoiden luonne ja markkinoilla toteutettujen täytäntöönpanotoimien määrä ja intensiteetti.

204. Subjektiivisella tasolla eli vastuussa olevien yritysten tasolla otetaan huomioon sellaiset seikat kuin niiden suhteellinen merkitys ja markkinaosuus asianomaisella talouden alalla samoin kuin kilpailunvastaisten menettelytapojen uusiminen.

205. Vaatimus, jonka mukaan seuraamuksen on oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen, merkitsee sitä, että usean yrityksen rikottua kilpailusääntöjä [132] on tutkittava kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus edellä mainittuja ohjeita soveltaen. [133] Tämä on yhdenvertaisuuden periaatteen vuoksi välttämätöntä, koska siinä edellytetään, että sakko on sama kaikille samassa tilanteessa oleville yrityksille, ja estetään se, että eri tilanteessa oleville yrityksille määrättäisiin samanlainen seuraamus.

206. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on menetellyt näin pysyttäessään perusteet, joita komissio on käyttänyt sakkojen määrää vahvistaessaan, ja soveltaessaan niitä. Nämä perusteet eivät missään tapauksessa merkitse vastuussa olevien yritysten ja yritysten yhteenliittymien mielivaltaista ryhmittelyä vaan ovat seurausta kunkin osallistumisen ja käyttäytymisen yksityiskohtaisesta tarkastelusta. Tästä mainiona osoituksena ovat päätöksen 65 perustelukappaleen 3, 5 ja 9 kohta, eikä voida unohtaa sitä, että päätökseen sisältyy laaja ensimmäinen osa, jossa esitetään tosiseikat, joista ilmenevät päätöksen adressaatteina olevien eri yritysten ja yritysten yhteenliittymien toimet.

131 — E. David toteaa em. teoksessaan, että "vakavuutta on arvioitava kolmen perusteen mukaisesti: kilpailusääntöjen rikkomisen luonne, sen vaikutus markkinoihin, mikäli se on mitattavissa, ja maantieteelliset markkinat, ja kahdella tasolla: kilpailusääntöjen rikkomisen ja yrityksen tasolla" (s. 522).

132 — EY 81 artiklassa tarkoitetut kilpailusääntöjen rikkomiset edellyttävät jo lähtökohtaisesti kollektiivista käyttäytymistä.

133 — Ks. em. asia Suiker Unie ym. v. komissio, tuomion 623 kohta ja asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomion 110 kohta.

207. Kaikilla menettelytavoilla, jotka eivät mitenkään voisikaan olla samoja, pyritään samaan kilpailunvastaiseen päämäärään, minkä vuoksi ne voidaan seuraamusten kannalta ryhmitellä vakavuutensa perusteella yhteen tai useampaan ryhmään sen mukaan, miten ne vaikuttavat markkinoihin ja heikentävät vapaata kilpailua.

208. Tässä menettelyssä ei ole mitään sääntöjenvastaista, koska kuten olen jo todennut, kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta on arvioitava siten, että otetaan huomioon vahinko, jota menettelytavat ovat aiheuttaneet julkiselle taloudelle. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 4966 kohdassa, kukin Cembureau-sopimukseen osallistunut yritys "on pyrkinyt takaamaan kotimarkkinoiden rauhoittamisen niin monilla toimenpiteillä kuin on ollut tarpeellista muun muassa sen kaupallisten intressien ja sen luonnollisten markkinoiden maantieteellisen sijainnin kannalta. Vaikka se olisi näiden seikkojen perusteella osallistunut vain muutamiin lainvastaisiin toimenpiteisiin, se ei siis merkitse sitä, että se olisi liittynyt Cembureau-sopimukseen heikommin sitein ja että sen vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta, josta on määrätty seuraamuksia, olisi sen vuoksi vähäisempi." Kilpailulle aiheutuneen vahingon kannalta sen tilanne oli sama.

209. Samasta syystä siitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kumonnut muutamia päätöksen määräyksiä sen vuoksi, että Cementirin ei ole näytetty osallistuneen niissä kuvattuihin menettelytapoihin, ei välttämättä edellytä sakon alentamista, koska ratkaiseva seikka oli sen jatkuva kuuluminen Cembureau-periaatteeseen osallistumalla yhteen tai useampaan sen täytäntöönpanotoimenpiteeseen, jotka oli kohdistettu kotimarkkinoiden välittömään suojelemiseen. [134]

210. Cementirin väitteessään esittämä viittaus siihen, että muut yritykset, jotka niin ikään kuuluivat suurimmassa vastuussa olleiden ryhmään, olisivat osallistuneet tiiviimmin yhteistoimintajärjestelyyn, on asiaankuulumaton siinäkin tapauksessa, että katsottaisiin, että sen osallistuminen ei ole tahallista vaan tuottamuksellista, koska tuottamukselliset kilpailusääntöjen rikkomiset eivät ole kilpailun kannalta lievempiä kuin tahalliset rikkomiset. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ollut rikkomisen vakavuuden määrittämiseksi velvollinen tutkimaan, oliko rikkominen tahallista vai tuottamuksellista. [135] Kilpailuasioissa tietty syyllisyyden aste on seuraamuksen edellytys, mutta se ei ole sakon määrän vahvistamisen peruste. [136]

211. Yhdenvertaisuusperiaatetta ei loukata myöskään silloin, jos vertailukohtana ovat

134 — Ks. valituksenalaisen tuomion 4975 ja 4976 kohta.

135 — Ks. em. asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 55 ja 57 kohta.

136 — Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta koskee kahta erillistä kysymystä. Toisaalta siinä määritellään edellytykset, joiden on täytyttävä, jotta komissio voi määrätä sakkoja (sakon määräämisen edellytykset), ja yksi näistä edellytyksistä liittyy kilpailusääntöjen rikkomisen tahallisuuteen tai tuottamuksellisuuteen (ensimmäinen alakohta). Toisaalta siinä säädetään sakon suuruuden määräämisestä rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella (toinen alakohta) (em. asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 53 kohta ja asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 32 kohta).

yritykset, jotka sisältyvät "vähemmän vakavan vastuun" ryhmään. Komission esittämät perustelut, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on omaksunut [137] erotellessaan toisistaan kaksi yritysten ryhmää, ovat objektiivisia ja järkeviä, kuten menettelytapojen vaikutukset kilpailuun ja erityisesti kansallisten markkinoiden eristämiseen. Näin ollen päätöksen 2, 3 ja 4 artiklassa kuvattuja menettelytapoja pidettiin vähemmän vakavina, koska niillä pyrittiin kotimarkkinoiden välittömään suojelemiseen, kun sitä vastoin 5 ja 6 artiklassa kuvattuja menettelytapoja voitiin pitää vähemmän vakavina, koska niillä oli "välillisempiä vaikutuksia". [138]

212. Näin ollen on katsottava, että mikäli komission soveltamat perusteet ovat sakkojen määräämistä koskevien periaatteiden mukaisia, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen näiden sääntöjen mukaisesti suorittama sakon alentaminen oli myös niiden mukainen.

D Riittävästi perusteltu seuraamus

213. Komissio selosti päätöksen 65 perustelukappaleessa laajasti seuraamuksen määräämistä koskeneita perusteita, joita se aikoi soveltaa ratkaisussaan. Valituksenalaisen tuomion 4722–5057 kohdassa puolestaan selvitetään määrättyjä seuraamuksia eri näkökohdista vastattaessa kantajien perusteisiin.

214. Jo molempien tekstien lukemisen perusteella voidaan todeta perusteettomaksi väite, jonka Cementir on esittänyt siitä, että ratkaisua, jonka mukaan seuraamuksia määrätään ainoastaan osallistumisesta Cembureau-sopimukseen riippumatta niiden täytäntöönpanotoimien lukumäärästä, joihin kukin yritys on osallistunut, ei olisi perusteltu. Jos luetaan tarkasti kuvaus, joka on päätöksen 65 perustelukappaleesta alkaen esitetty komission seuraamuksia määrätessään soveltamista perusteista, huomataan selvästi, että Cementirin kaipaamat perustelut löytyvät hallinnollisesta päätöksestä.

215. Valitusperuste on tältä osin otettava tutkimatta, koska siinä esitetään väite, johon vastattiin tyhjentävästi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion 4722 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa.

E Kilpailusääntöjen rikkomisten ja erityisesti päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa kuvatun rikkomisen kesto

216. Tämän valitusperusteen ensimmäisessä kohdassa on lähtökohtana eräiltä osin

137 — Ks. päätöksen 65 perustelukappaleen 9 kohta ja tuomion 4968 kohta.

138 — Valituksenalaisen tuomion 4968 kohdan viimeinen virke.

hypoteettinen tilanne, joka ei ole toteutunut. Tarkoitan hintatietojen vaihtoa, painostusta ja Calcestruzzin kanssa tehtyjä sopimuksia koskevien valitusperusteiden hyväksymistä. Koska esitän näiden perusteiden hylkäämistä, kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on edelleen lähtökohtaisesti sama.

217. Tämän viidennen valitusperusteen ensimmäisen kohdan toinen piirre liittyy päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa tarkoitettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka koskee sopimusta, jonka Cementir, Italcementi ja Unicem tekivät siitä, että Calcestruzzi saataisiin lopettamaan sementin tuonti Kreikasta, ja jonka yhteydessä tämän betoninvalmistajan kanssa allekirjoitettiin 3.4.1992 saakka voimassa olleita toimitussopimuksia. Valittajan mielestä on ristiriitaista katsoa, että ensin mainittu sopimus ja viimeksi mainitut toimitussopimukset olisivat olleet samanaikaisesti voimassa.

218. Olen jo todennut asiassa C-217/00 P tänään antamassani ratkaisuehdotuksessa,[139] että päätöksen 4 artiklan 3 kohdan b alakohdassa viitataan kahteen menettelytapaan. Toinen ulottui ulkomaille, ja sillä pyrittiin estämään se, että Calcestruzzi toisi sementtiä Kreikasta: kyseessä on kolmen italialaistuottajan tekemä sopimus. Toinen koski vain kotimaan markkinoita: yleissopimukset ja sopimukset, joita kyseiset kolme sementintuottajaa ja Calcestruzzi tekivät keskenään. Ensin mainitusta menettelytavasta vastuussa olevia oikeussubjekteja olivat Unicem, Italcementi ja Cementir, kun taas jälkimmäisessä vastuun on katsottava kuuluvan myös kyseiselle betoninvalmistajalle. Sopimus, jonka kyseiset kolme sementintuottajaa tekivät painostaakseen sitä, joka myöhemmin tekisi toimitussopimukset, on sellaisenaan yhteistoimintajärjestely, joka on todettava kilpailusääntöjen rikkomiseksi.[140] Ei siis ole ristiriitaista eikä epäjohdonmukaista, että edellä mainitussa määräyksessä kuvatun yhteistoimintajärjestelyn kesto vahvistetaan niiden yleissopimusten ja sopimusten voimassaolon perusteella, joiden vaikutukset ilmenivät maan rajojen ulkopuolella, samoin kuin 14.1.1983 pidetyn valtuuskuntien johtajien kokouksessa tehdyn Cembureau-sopimuksen ajallista ulottuvuutta on jatkettu siihen ajanjaksoon, jonka aikana toteutettiin sen täytäntöönpanotoimia.

F Hintatietojen satunnaista vaihtamista koskevan kilpailusääntöjen rikkomisen vanhentuminen

219. Cementir toistaa tässä valitusperusteessa ensimmäisessä oikeusasteessa esittämänsä perustelut arvostelematta valituksenalaisen tuomion 4801 ja 4802 kohdassa annettua vastausta. Sen perustelut on näin ollen jätettävä tutkimatta.

139 — 188–192 kohta.

140 — Sopimuksista, joiden tarkoituksena on markkinoiden jakaminen, on määrättävä seuraamus riippumatta siitä, onko niillä sittemmin konkreettisesti kilpailua rajoittava vaikutus. Em. asiassa Suiker Unie ym. v. komissio antamassaan tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin mainitsi sopimukset, joiden *tavoitteena* on vaikuttaa markkinoihin tai joista *seuraa* vaikutuksia markkinoille (174 kohta, kursivointi tässä). Tämä periaate on sittemmin vakiintunut yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön: "Vaikka yhdenmukaistetun menettelytavan käsite sinänsä edellyttää markkinoilla toimivien yritysten tietynlaista käyttäytymistä, se ei välttämättä merkitse sitä, että tämän käyttäytymisen konkreettisena vaikutuksena olisi kilpailun rajoittuminen, estyminen tai vääristyminen" (em. asia Hüls v. komissio, tuomion 165 kohta). Ks. myös samana päivänä em. asiassa Montecatini v. komissio annetun tuomion 125 kohta.

220. Ne ovat joka tapauksessa myös perusteettomia.

221. Tähän valitusperusteeseen annettavan vastauksen lähtökohtana on oltava ne tosiseikat, jotka valituksenalaisessa tuomiossa on todettu toteennäytetyiksi ja joita ei ole osoitettu virheellisiksi riittävällä tavalla muutoksenhaun yhteydessä. Cementir osallistui 14.1.1983 ja 7.11.1994 pidettyihin valtuuskuntien johtajien kokouksiin. Se osallistui niin ikään hintatietojen vaihtoon ensin mainitussa kokouksessa samoin kuin 1.1.1984 ja 31.12.1988 välisenä aikana tapahtuneeseen säännölliseen hintatietojen vaihtoon. Se osallistui 9.9.1986 ja 15.3.1987 välisenä aikana yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joilla pyrittiin siihen, ettei Calcestruzzi olisi enää kreikkalaistuottajien ja erityisesti Titanin asiakkaana. Lisäksi se toimi vielä yhdessä Unicemin ja Italcementin kanssa tarkoituksenaan estää se, että Calcestruzzi toisi sementtiä Kreikasta, mitä tarkoitusta varten ne allekirjoittivat 3.4. ja 15.4.1987 sopimuksia ja toimitussopimuksia tämän betoninvalmistajan kanssa; tämä menettelytapa jatkui 3.4.1992 saakka. [141]

222. Vaikka siis katsottaisiin, että päätöksen 2 artiklan 1 kohdassa kuvattu kilpailusääntöjen rikkominen on vanhentunut, tämä ei muuttaisi millään tavoin lopputulosta, koska Cementir osallistui edelleen yhteistoimintajärjestelyyn Cembureaun välittömänä jäsenenä osallistuttuaan joihinkin sen täytäntöönpanotoimiin. Se kuului siten niiden yritysten ryhmään, joille määrättiin sakoksi 4 prosenttia niiden liikevaihdosta.

223. Valittajana oleva yritys unohtaa myös sen, että todettu kilpailusääntöjen rikkominen on jatkuva ja että sen vanhentumisaikaa laskettaessa huomioon otettava päivä on se päivä, jona jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen lopetettiin, [142] ja tämä päivä on tässä tapauksessa 3.4.1992. Koska väitetiedoksianto toimitettiin 25.11.1991, [143] ei voida puhua vanhentumisesta, koska tuolloin kilpailusääntöjen rikkomisella oli vielä vaikutuksia.

G Liikevaihdon määrän oikaiseminen

224. Kuudennen valitusperusteen tähän kohtaan pätee sama kuin edelliseen: se on jätettävä tutkimatta, koska Cementir esittää ilman lisäyksiä samat perustelut kuin ensimmäisessä oikeusasteessa, ja niihin on vastattu valituksenalaisen tuomion 5030–5032 kohdassa.

225. Lisäksi Cementirin näkemys on mielestäni virheellinen.

141 — Ks. valituksenalaisen tuomion 4399 ja 4400 kohta.

142 — Ks. asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 2 kohta.

143 — Tarkastukset tehtiin huhtikuun 1989 ja heinäkuun 1990 välisenä aikana.

226. "Liikevaihdon määrä" on tieto, jonka avulla kyetään arvioimaan yritysten kokoa ja taloudellisia voimavaroja,[144] ja sitä käytetään sakon suuruuden määrittämiseen, jotta seuraamus olisi oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tuotteiden merkitykseen markkinoilla. Tämä on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan tarkoitus.[145] On siis otettava huomioon ne vaikutukset, joita kilpailusääntöjen rikkojalla on markkinoilla kokonsa ja taloudellisten voimavarojensa vuoksi.[146]

227. Cementirin valituksella, joka koskee sitä, kuuluuko sementin kuljetushinta ja sen kuljetussäkkien arvo myyntihintaan, ei siten ole merkitystä. Ratkaisevaa on se, että ne kuuluvat yrityksen liiketoimintaan, mistä syystä ne ovat seikkoja, jotka on otettava huomioon, jotta voitaisiin arvioida yrityksen merkitystä ja kapasiteettia.

228. Todettakoon lopuksi, että epäyhdenvertaisuutta koskeva peruste, johon valittaja tässä yhteydessä vetoaa, on puhtaasti retorinen. Sen, joka valittaa erilaisesta kohtelusta, on näytettävä tämä toteen esittämällä vertailukohde. Cementir ei ole menetellyt näin ensimmäisessä oikeusasteessa eikä muutoksenhaunkaan yhteydessä.

229. Edellä esitetyn perusteella ne kuudennen valitusperusteen neljä kohtaa, joita ei jätetty tutkimatta 5.6.2002 annetulla määräyksellä, on hylättävä.

230. Koska kaikki tutkittaviksi otetut valitusperusteet on hylätty, valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

V Oikeudenkäyntikulut

231. Tämän valituksen käsittelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut on yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan ensimmäisen kohdan, kun sitä luetaan yhdessä työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan kanssa, määrättävä Cementirin korvattaviksi komission vaatimuksen mukaisesti.

144 — Ks. em. asia Sarrió v. komissio, tuomion 86 kohta.

145 — Ks. em. asia Musique diffusion française v. komissio, tuomion 119 kohta. Ks. myös asia C-248/98 P, KNP BT v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok. 2000, s. I-9641, 61 kohta).

146 — Ks. em. asia Musique diffusion française v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta. Ks. myös em. asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 164 kohta ja em. asia Hüls v. komissio, tuomion 195 kohta.

VI Ratkaisuehdotus

232. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin

1) hylkää kaikilta osin ne Cementir, Cementerie del Tirreno SpA:n valitusperusteet, joita ei jätetty tutkimatta 5.6.2002 annetulla määräyksellä

2) pysyttää valituksenalaisen tuomion kyseistä yritystä koskevilta osin ja

3) velvoittaa valittajana olevan yrityksen korvaamaan tämän valituksen käsittelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.